

মগ্ৰীবৰ আজান ।

ମୋରାର ଠାହି :—

ସେବାଳୀ ପ୍ରକାଶ ଘର ।

ନଗାଡ଼ ।

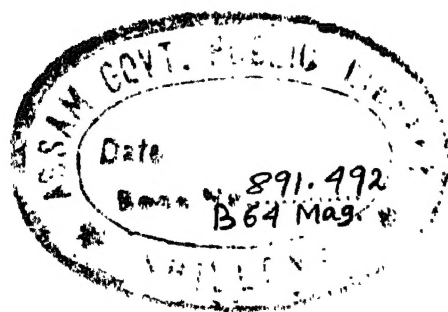
—ବେତ ଛଟକା ମାଧୋନ—

ପ୍ରକାଶକ :—

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୁମାର ଦାମ ।

ଭବାନୀ ।

মগ্ৰীবৰ আজান ।

শিক্ষাবিদ
চণ্ডীনা বুক ষ্টল
কামৰূপ বৃহত্তম পুস্তক প্ৰাচীণালয়
শিৱসং

৩কমলানন্দ ভট্টাচার্য্য দেৱৰ
স্মৃতিত
উছৰ্গিত হল ।

দাদা,

সহোদৰ ভাতৃ স্বৰূপে

সদায় আপোনাৰ পৰা নাট্যকলাত

অনুপ্ৰেৰণা পাই আহিছিলো ।

“কৃষ্ণানন্দ”

দাদা,

আপোনাৰ প্ৰেৰণাই আমাক

“মগ্ৰীবৰ আজান” লিখাত

সহায় কৰিছিল ।

“সাবদা”

লিখক :-

- ১। শ্রীসান্ধ্য কান্ত বন্দ্যোপাধ্যায় ।
- ২। শ্রীকৃষ্ণানন্দ ভট্টাচার্য্য

অভিনীত হয়—

নগাওঁ নাট্যমন্দিৰত পাঁচবাৰ
নগাওঁ বীণাপানী নাট্যমন্দিৰত চাৰিবাৰ
গুৱাহাটী আৰ্য্য নাট্য বজ্জমঞ্চত দুবাৰ
গুৱাহাটী কুমাৰ ভাস্কৰ নাট্যমন্দিৰত এবাৰ
আৰু

আন আন নাট্যমন্দিৰতো অভিনীত হৈছে ।

পৰামৰ্শ পোৱা হৈছিল :-

- ১। শ্রীচন্দ্ৰকান্ত ফুকনৰ পৰা।
- ২। শ্রীলক্ষ্যৰ চৌধুৰীৰ পৰা।
- ৩। শ্রীযুগল কুমাৰ দাসৰ পৰা ।

চৰিত্ৰ (পুৰুষ)

কৰিয়—	গাবলীয়া ডেকা	ওহাহেদ—	কৰিয়ৰ বাপেক
লখৌ—	ঐ	বগীষাম—	লখৌৰ বাপেক
বলোৰাম—	ঐ	আতোজা—	বলোৰামৰ ঐ
পৌত্তবাস—	লখৌ-কৰিয়ৰ লগৰীয়া	পাওঁবুঢ়া	
কপটিং—	ঐ	মোখি	
ভালিখাম—	ঐ	কুৰখাৰী	
মধুয়া—	কুলীয়া ল'ৰা	গায়নধৰ	
বুটুলাই—	ঐ	শয়ন	
জালিৰাম—	ঐ	বাৰিক	
কেবপাই—	ঐ	মোলা দেউৰী, - দেউৰীৰ বাপেক	
কণলবা—	ঐ	ভাৰোগ	
দেলখোচ—	নিহাৰৰ ককায়েক	কনিষ্টবল	
হোমাই পণ্ডিত—	কুল মাইব	কুল ইন্সপেক্টৰ	
কন্তম—	দেলখোচৰ লগুৱা	দৰিয়া—	ওহাহেদৰ মৰকিয়া

কুলীয়া ল'ৰা, গবৰীয়া ল'ৰা প্ৰথম, দ্বিতীয়, আৰু তৃতীয়
বাটকৰা, মণিগুৰী ওস্তাদ, বিহু তালিৰ ডেকা, নাচ
চোৱা মানুহ ইত্যাদি ।

(স্ত্ৰী)

ভেদেউ—	গাবলীয়া গাভৰু	নিহাৰ—	গাবলীয়া গাভৰু
কণমাই—	কুলীয়া ছাত্ৰী		
নমাই—	ঐ		
বগীষবা—	ঐ		

মণিগুৰী বাইজী কুলীয়া ছোৱালী, জাঠকৰা ছোৱালী, ইত্যাদি ।

মগ্ৰীৰ আজান ।

প্ৰথম অঙ্ক—

১ম দৃশ্য—

—*—

[লখৌৰ ঘৰ— লখৌৰে ঢাৰি
এখনত বহি কিতাপ পঢ়ি থাকে]

লখৌ—“আসাম বেঙ্গল বেল গুৱাহাটীৰ পৰা তিনচুকীয়া
জংচনলৈকে আছে” । জংচন ! কিনো জংচন অ !
একোটা ভোগোলৰো নাম আক, হাঁহি হে উঠে ।
আচ্ছা, এটা বিবি খোৱা যাওক । (বিবি উলিয়াই)
আ— জুই নাই নহয় । ছেঃ (বিবি স্মুৱাই থয়)
এই কবিন্ন বকচটো অহাৰ কথা আছিল, এতিয়া-
লৈকে দেখোন আহি নেপালেহি । আজি কুললৈ
চাহাব অহাৰ কথা আছে, সি বা আহি সোধেহি
কি ? জংচন নে যংচনটো স্থিৰ লাগিলে হলেই

আক । বাক ! কবিমব লগত কথা হৈ হৈ
 ফুললৈ যোৱা নোযোৱাটো ঠিক কবিব লাগিব ।
 (পঢ়ে) “বগলী জাকি মাৰি ওপবত উৰে ”
 (কিতাপত থকা বগলীৰ ছবিটোলৈ চাই) অ’
 এইটো বব বগলী । বগলী—কেনে ধুনীয়া ধগমনী
 বগা ।

[লাহে লাহে থিয় হৈ
 নাচি নাচি গায়]

ইপাবব বগলী এ, সবাহলৈ মাতিছিলো
 নাহিলি কিয়—

সিপাবব বগলী এ, সবাহলৈ মাতিছিলো
 নাহিলি কিয়—

গৈছিলো গৈছিলো, বাটত বৰষুণে পালে
 এঘবৰ ঘৰতে সোমাব খুজিলো

চেংদৈ কুকুৰে পালে

ছেই কুকুৰ ছেই নাহিবি জপনা দেই ।

[এনেতে এটা দলি আহি তাৰ
 গাত পৰে, সি ওতালিকে কহবৎ
 কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে]

কহবৎ কৰি থকা লৰাৰ গালৈ কোনে দলি মাৰে অ’ ?

[আকৌ কহবৎ কৰে, আক
 এটা দলি আহি গাত পৰে]

বাক, চিনিছোঁ ! ভেদেউ ! আই এই ভেদেউ !
 পঢ়াৰ সময়ত আহি এই বকম দিগদাৰী কৰিলে
 পিতাইৰ আগত কৈ দিম হোঁ । উশাহ বন্ধ কৰি
 কছৰং কৰি থাকোতে তেনেকৈ দলি নেমাৰিবি ।
 ভামোলৰ বেটু পৰি মানুহ মৰিছে—জান !
 (ভেদেউৰ প্ৰবেশ)

ভেদেউ— তুমি কমনো পঢ়িছিলানে ।

লখোঁ— কোনে ?

ভেদেউ— তুমি, আৰু কোনে ?

লখোঁ— কেতিয়া ?

ভেদেউ— এতিয়া আৰু কেতিয়া ।

লখোঁ— যা যা, ইয়াৰ পৰা যা ।

[ভেদেউৰে ওচৰত চাপি বহে
 আৰু কিতাপ চায়]

ভেদেউ— এই ককাই, এইটো কি অ' ?

লখোঁ— থ, থ, সেইয়া তই চিনি নেপাৰি । ভোগোলৰ
 ছবি ।

ভেদেউ— ভোগোলটোনো কি আৰু' ?

লখোঁ— (হাঁহি) ভোগোল মানে নেজানে, কি ঠা । এই
 বিলাক দেখা নাই ? বেল, জাহাজ, জংচন এই
 বিলাকেই আৰু । বিল খাল আমাৰ গান্ধৰ লতাই-
 মাৰি বিল দেখা নাই ? সেয়াই আৰু ভোগোল ।

ভেদেউ—অ,—ওঁ । বাক, এইটো কাৰ ছবি ?

লখোঁ—সেইটো আমাৰ স্কুলৰ বাবুৰ ছবি অ’ ।

ভেদেউ—(কিতাপখন জপাই) এই, মই কিয় আহিছিলো

জান ?

লখোঁ—কিয় ?

ভেদেউ—আজি বৰহোলাত বোলে খুব মাহ পৰিছে ।

গাবৰ এতাইখন ওলাইছে । তই মাৰি ?

লখোঁ—নাই, মোৰ স্কুল আছে নহয় । পিতায়ে মাৰিব ।

নহলে স্কুলৰ পৰা আহি যাম দে । ভেতিয়া
কৰিমো যাব ।

ভেদেউ—ইস ! মাগুহ এতিয়াই খাই-বই ওলাইছে,

আবেলিকৈ মাহ মাৰি শেষেই কৰিব ।

লখোঁ—ভেদেউ ! তই এতিয়া যা । পিতাই হালৰ পৰা

অহাৰ সময় হৈছে । আজি স্কুললৈ কিজানি

নেযামেই হবলা । যদিহে নেযাওঁ, কৰিয়ে ময়ে

গৈ ওলামগৈ । তই এতিয়া যা । (ভেদেউ

দোখোজমান যায়) এই ভেদেউ ! শুনচোন ।

ভিতৰৰ পৰা মনে মান জুই এডাল আনগৈ যা ।

চাবি আক’, আই আছে ।

(ভেদেউ যায় । লখোঁয়ে আকৌ পড়ে)

“ঋষিজনা ভাল মাগুহ” । অ’ আই, দাবিয়ে মুখে

গোটাইটো ভোবোকাৰ দেখোন ।

[ভেদেউৰ জুই লৈ প্ৰবেশ আৰু লখৌয়ে
বিবি জলাই । জুই দাল ভেদেউৰ হাতত
দি]

যাগৈ বা । পিতাই আহেহে লাগে । (ভেদেউৰ প্ৰস্থান
লখৌ- (বিবি ছপি ছপি) সংসাৰত এই স্কুলনে ফিকুলদাল
নোহেঃৱা হলেই ভাল আছিল কতা ।

(হাতত হালোৱা এছাৰি

লৈ বগীৰামৰ প্ৰবেশ)

বগীৰাম— এইয়া পঢ়িছ ? (লখৌক কোবাই কোবাই কয়)

টিকা ফটীয়া ব'দত হাল বাওঁতে মোৰ পীত
মৰিছে, আৰু তই কিতাপ মোকোলাই লৈ বিবি
ছপিছ ! হয় বজাত খাট নহয় কুঁজাত খাট ।

লখৌ-- নেমাৰিবি ঐ পিতাই ! নেমাৰিবি ঐ ! পঢ়িয়
ঐ ! বিবি নেখাওঁ ঐ । বাইনি ধৰহি ঐ । কৰিম ওঁ !

(হাতৰ পৰা এবাই লখৌ লব
মাৰে আৰু বগীৰামে বেদি যায়)

প্রথম অঙ্ক

দ্বিতীয় দৃশ্য

গান্ধলীয়া পঢ়াশালী, এটা ডটাকৈ লৰা আহি
শ্ৰেণীত সোমাই গঙগোল কৰি
থাকে আৰু এটা লৰাই
নাচি নাচি গায়।

লৰা— হালধীয়া চৰায়ে বাওধান খায়
শল্লব পিতেকে নাঙ মেলি যায়।
নাৱে বোলে তুল বুল, বঠাই বোলে হেলা
গধূলীতে গধূলীতে ডবা কোবা।

[দুৰত মাষ্টৰক দেখি সকলো লৰা
নিজৰ নিজৰ ঠাইত বহে আৰু
মাষ্টৰ স্কুলত সোমোৱাৰ লগে লগে
কপচিংৰ বাহিৰে সকলো ঠিয় হয়।]

মাষ্টৰ— (বহি থকা লৰাটোলৈ চাই) এই লাট চাহাবৰ
পোৱালী! আঠ কাটি থাক। (লৰাটোৱে আঠ
কাঢ়ে) মাষ্টৰ আহিলে উঠিব লাগে বুলি নেজান?
(হাজিৰা কৰে) পীতবাম দাস, মঘুৱা কৈৱৰ্ত্ত,
হলিবাম সৰকৌচ, লখৌ কলিতা, (অমুপাঙ্কত)

কপচি, ঘুটুলাই কছাৰী, চেখ কৰিম, (অমুপস্থিত)
কেৰপাই কেওঁট, জালিৰাম লক্ষৰ, চেখ দেলখোচ
আলি, কণলৰা পাতৰ, চাববুঢ়া মিকিৰ, নিহাক-
মিছা, বগীতৰা কুচুনী, কণমাই, নমাঠ, (হাজিৰা
বহীখন বন্ধ কৰি থৈ) লখৌ আৰু কৰিমৰ
আজি কি হল অ' ? কপচিং বহ । (বহে)

হলিৰাম— সিহঁত দুয়োটাকে বাবু, আমি হেৰুৱা আইতৰ
ওপৰত উঠি থকা দেখি আঁঠিছো । স্কুললৈ
নেযাবনে কি বুলি সোধাত কৰিমে গছৰ ডাল
এটা ভাঙি বাবু, আমাৰ গালৈ ফৰমুটি মাৰি
পঠিয়াইছিল ।

পীতৰাম— হয় বাউ । আমিও দেখিছোঁ ।

মাষ্টৰ— তই কত দেখিছিলি ?

পীতৰাম— আমি বাউ, হেৰুৱা আইতৰ তল পাওঁতেই
কৰিমে আইত গুটি এটা আমাৰ মূৰতে মাৰি
দিছিল । মই ওপৰলৈ চাওঁতেই লখৌৱে মোৰ
মুখতে তামোল পিক পেলাই দিছে, এইয়া বাউ,
চোপাত দাগ আছেই । মই বাবুৰ আগত কৈ-
দিম বুলি কওঁতে কৰিমে কলে বোলে, “যা
ব'পেবৰ আগত কৈ দৈগৈ” ।

মাষ্টৰ— বাক চাহাবে স্কুল চাই যোৱাৰ পিচতেই দুইতাকে
ধৰি আনি জলপানটো ভালদৰে দিয়া যাৰ ।

পিচে এতিয়া— চাউল-পাত, পাচলী-খাবৰি কোনে
কি কি আনিছ ? তই— জালিবাম ! বঙালাও
আছে বুলিছিলি নহয় ? আনিছ ?

জালিবাম— (ঠিয় হৈ যুৰ খজুৱাই)

মাষ্টৰ— কতা দগাবাজ ! খালি টুটুৱালী,
পিঠিৰ চামৰা উঠি যাব । বঙালাওতো দিবিয়েই
আক কি দিবি তাৰ ঠিক নহব ।

জালিবাম— নহয় বাউ ! পিতায়ে হেঁদালীৰ ওপৰত তুলি থৈছে
চুকি নেপালো বাউ ।

মাষ্টৰ— তই, হালিবাম ! ভোক যে আনিবলৈ দিছিলো,
ক'তা ?

হালিবাম— নাই বাবু, লালি বিচাৰি নেপালো ।

মাষ্টৰ— হেব, চাধাতো তইতৰ বাৰিতে আছে ।

লালি ছুপইচা মানব কিনি আনি উবলত খুণ্ডা
ছুটা মাৰিলেই বঢ়িয়া মলা-ধপাত হয় ।

তইতৰ পঢ়া-শুনা একো নহব । গোলাই ৰাৰি
ইক । হাবাম জাদা, তাকে কৰিব নোৱাৰিলি ।

পীতবাম ! তই একা ।

পীতবাম— আমি বাউ, খিল কোমোবা এটা আনিছো ।

মাষ্টৰ-- বে'চ বে'চ । তুমি যাওঁতে মোৰ তাত সোমাই
মোৰ দ্বৰত দি যাবাগৈ । (লৰাবিলাকলৈ চাই)

দেখিলি, যি পঢ়াশুনাত ভাল, সি সকলোপিনেই ভাল। তেৰ, বাজিল কেইটা ? চাহাব আহিবৰ সময় হলেই হবলা।

(এনেতে বগীবামে লৰা আৰু কৰিমক
বাগত ধৰি আনি মাটৰক গতাই দিয়ে)

বগীবাম—ইহঁতৰ কেবামতালী দেখিছা মাষ্টৰ বাবু ! স্কুললৈ
বুলি ওলাই আছি হেঁকেৰা আইতৰ ওপৰত উঠি
আছেহি। শালিকলিয়েইনে মাজুহেই নে, তোমাৰ
চিন ধৰিব নোৱাৰি। মোক দেখি গছৰ ডালত
পেত পেলাই সমান ঠৈ আছে দিয়া।

মাষ্টৰ—বাক, বান্ধবহঁত ! তইতক মই এতিয়া ঠিক কৰিম।

বগীবাম—ইহঁত বান্ধবেই দিয়া মাষ্টৰ বাবু ! ইটো ডালৰ
পৰা সিটো ডাললৈ যেনেকৈ জপিয়াই—তোমাৰ
হাত ভৰি লিখিবাৰি হায়গৈ দিয়া। দগাবাজহঁত।
খুব পিতিবা মাষ্টৰ বাবু, ইহঁতক। খালি হাত ভৰি
নেভাগক আৰু চকু মুফুটক। (প্ৰস্থান)

—মাষ্টৰ (ওচৰলৈ আহি) আঠ কাঢ়। আঠকাঢ় দুইটাই।
(দাৰে) চাওঁ তইতৰ জেপ চাওঁ। (লৰাৰ জেপৰ
পৰা এটা জিয়াটালি আৰু কৰিমৰ এটা জেপত
ভাত সুমুৱাই এপাতি গুলটি উলিয়াই। আকৌ আন
এটা জেপত হাত সুমুৱাই) এই বিলাক কি ও ?
ইমানবিলাক মাটি পেঞ্চিল কিয় আনিছ ? (জেপৰ পৰা

হাত উলিয়াই) অ' কথা এই বিলাক বিবি দেখোন ।
বিবি ধোৱা ওলাইছ । এটাৰ হাতত জিয়াচ'লাই,
এটাৰ হাতত গুলটি বিবি । (দুইটাকে খুব মাৰে)
যা বহুগৈ । ভুইতক মই ঠিক কৰিম । (বেলিলৈ
চাই) চাচাব আহিলেই তই— পীতাম, তই
কাপ্তান নহয় ! ক'চোন কি কবিবি ? মই সিদিনা
দেখুৱাই দিছিলো নহয় !

পীতাম— ঠিয় হোৱা । চ'লাম, এক ছুই ।

মাষ্টৰ— বে'চ বে'চ । চুৰিয়া তুৰিয়া ভালকৈ পিন্ধি
আহিছহঁক নহয় ! চাহাবৰ অগত কথা কওঁতে
ভয় নকৰিবি । বুকু ডাঠকৈ কথা কবি ।
বিলাতী চাহাব নহয়, নহয় । খালি চাহাবৰ নিচিনা
পোচাক মাৰি আভিৰ । কিবা পতা ধৰিলে মই
শিকোৱাৰ দৰে উত্তৰ দিবি । বাক— কেবপাই
তই ক'চোন, পৃথিবীখন কিয়লৈ নিচিনা ?

কেবপাই— বাউ, পৃথিবীখন পলটোৰ নিচিনা ।

মাষ্টৰ— বাপেবৰ মূৰটোৰ নিচিনা । আঠুকাটি থাক ।

তই ক, ময়ূৱা ।

ময়ূৱা— বাউ, পৃথিবীখন খালিটোৰ গতেবে ।

মাষ্টৰ— ধেৰ আহমক । খালিটোৰ গতেবে । আঠুল ।

আঠুল । তই ক, কপচিং ।

কপচিং— আয়াঃ । পৃথিবীখননো আকৌ কেনে বেদীয়া হয়,

গৈ থাকিলে দেখোঁ অমৃতটো নাই । দৌঘলীয়াই
না চেপটাই না একো ধৰিবাৰে নবং দে । (বহে)

মাষ্টাৰ— আঠকাঢ় । আঠ কাঢ় ।

মাষ্টাৰ—কিয়া (ঠিয় হয়) আঠ কাঢ়িবা লাগিনিহে
ইচকুলক আছিহং না ? (মাষ্টাৰে মাৰে) ইঃ !
ওই না মাষ্টাৰ । (আঠ কাঢ়ে)

খুটুলাই—বাবু কেচাপ কৰি আহো ।

মাষ্টাৰ— যা নোনকালে আহিবি ।

(খুটুলাইৰ প্ৰস্থান । মাষ্টাৰে বেলিটল চাৰ
এনেতে কৰিম আৰু লখোঁ সাউত কৰে
স্কুলৰ পৰা ওলাই লব দিয়ে)

লখাবিলাক—বাবু লখোঁ, কৰিম পলাল । পলাল বাবু, পলাল ।

মাষ্টাৰ— হেৰ কেনি গল ? পীতবাম, হালিবাম তঁহত
দুইটা যা, ইহঁতক ধৰি আন ।

(পীতবাম আৰু হালিবাম যাবলৈ খোকে
এনেতে খুটুলাইৰ উৰাতু খাই প্ৰবেশ)

খুটুলাই—বাবু চাহাব আহিছ, চাহাব আহিছে ।

মাষ্টাৰ— হেৰ সচানে মিছা ? আহোঁ, বুলিয়েই সঁচাকৈয়ে
আছিল দেখোন । (পীতবাম আৰু হালিবামক)
যা, যা, বহি থাকগৈ ।

খুটুলাই—সোৱা পালেহিয়েই । মোৰ গাটো কঁপিছে বাবু ।

মাষ্টৰ— (কঁপ কঁপ) ভয় নকৰিবি । ভয় নকৰিবি ।
 মোৰ নিচিনা বুকু ডাঠ কৈ থাক । (সেপতুকি)
 এই হাই নকৰিবি । ছেঃ, সক পানীওচুব লাগিছে ।
 (চাহাবৰ প্ৰবেশ । মাষ্টৰে আগবাঢ় গৈ
 হাতবোৰকৈ প্ৰণাম কৰে ।)

চাহাব— এই খন কি স্কুল ? নাম কি ?

মাষ্টৰ— চাব ! স্কুলৰ নাম লটাইমাবী নিম্ন প্ৰাইমেৰী স্কুল

চাহাব— তোমাৰ কি নাম ?

মাষ্টৰ— হেমাই পণ্ডিত চাব !

চাহাব— ইয়াত লৰা কিমান আছে !

মাষ্টৰ— আঢ়ৈকুৰি তিনিকুৰি ছাত্ৰই দৈনিক উপস্থিত থাকে ।
 আজিহে বেঙ্গল চৈধ্যজন হল ।

চাহাব— পঞ্চাছ বাঠি জনৰ পক্ষ একেবাবেই চৈধ্য জনত
 পৰিলহি কেনেকৈ ? মাষ্টৰে অলপ মিছা কথা
 কৈছা হবলা !

মাষ্টৰ— নহয় চাব ! ইয়াৰ ভিতৰত বহুত লৰাই ম'হ
 বন্ধিব লাগে । গৰু চৰাব লাগে । কিছুমানে খানো
 কাটিব লাগে, কিছুমান আকৌ গ্ৰহণী বেমাৰত
 পৰিছে । ভিতৰলৈ জেগাত ডাক্তৰ কবিবাক্ত এজন
 দেখিবলৈ নাই । ঘৰৰ অৱস্থাও প্ৰায় বিলাকৰে
 শোচনীয় ।

চাহাব— বাক, এতিয়া তুমি কি পঢ়াইছিলি ?

মাষ্টব—ভুগোল চাব ।

চাহাব—কি ভুগোল ?

মাষ্টব—আদর্শ ভু পবিচয় চাব !

চাহাব—কোনে কবা ?

মাষ্টব—চাব ! সেই হেবি, কিবা বোলেনে, আমাব সেই এস্ ,
আহৌ ২ কনে,

চাহাব—বুজিছো বাক ইহঁতক পড়া ধবাছোন ?

মাষ্টব—পীতবাম ! তুমি কোরাচোন পৃথিবীখন কেনেকুরা ?

পীতবাম—বাউ, হেবি—সুমথিবা টেঙাটোখ দবে ।

চাহাব—(হাঁহি) খাবলৈ মিঠা নহয় ?

(পীতবামে মাষ্টবৰ মুখলৈ চাই থাকে ।
মাষ্টবে আঙুলীবে ঘূৰণীয়াকৈ দেখুৱাই ।
পীতবামে সেহা বেঙাকৈ মনে মনে
থাকে)

বাক এটা মোখীক ধবা চোন ।

মাষ্টব—কণলবা, তুমি কোৱা—একুৰি কান্ধে মাছৰ দাম
চাবি পয়চা হলে চাৰিকুৰিৰ দাম কিমান হব ?

কণলবা—(সেপটুকি) বাউ, খুপজে বেচিবৰ হলে চৈন্ধ
পয়চা ।

মাষ্টব—তুমি কোৱা পীতবাম,

চাহাব—নহয় । তুমি কোৱা (কণচিংক)

কণসিং—(স্বগতঃ) আয়াঃ । কিনো কং । (ফুটাই)

বাউ (চাহাবক) ইচকুলক লাগি বহুত দিন অহাই

নাট দৈ । আজিহে আহিছ : ।

চাহাব— (হাঁহি) মাক কোনামোন ।

কপচিং— কিনো কং । ইয়াত ময়েহে আহং না ? এই
গিলাক ছবিৰা নোৱাৰ । (মাঠৰে চকু পোনোৱাকৈ
ধৰে, কপচিং বহি থাকে)

চাহাব— ওঁ বুজিছোঁ । শুনা পণ্ডিত । তোমাৰ এই স্কুল
চৰকাৰে নলয় । চৰকাৰৰ ঘৰৰ পৰা ইয়াত অন্য
স্কুল দিয়া যাব । তুমি আক ইয়াত মাঠৰী কৰিব
নেলাগে ।

মাষ্টাৰ— (হাতযোৰ কৰি) চাব ! আপুনিয়েই মা-বাপ ।
কাটিলেও কাটিব পাৰে, মাৰিলেও মাৰিব পাৰে ;
কিন্তু তজুৰ ! ক'মৰ পৰা বৰখাস্ত নকৰিব ।
নিগমে মৰিলো । নিজৰ লৰা যেন ভাবি গোজা
মাৰি থৈ যাক্ত । বেঙেনাবাৰী চাব, এবাৰ লগাই
লগে সঙ্গায় চিঙি থাকিব পাৰিব ।

চাহাব — নাই ! নাই ! তোমাৰ এনেবুৱা শিকালৈ মই
এই স্কুল কোনো বৰমেই মজুৰ কৰিব নোৱাৰো ।

মাষ্টাৰ— (ভৰিত ধৰি) দেউতা জৈশ্ব ! কাটকেই বা
মাৰকেই, আপোনাৰ আগত সঁচা কথা কওঁ ।
মই হৈছোঁ মুকখ কছাৰী মানুহ । লেখা-পঢ়া
ভালকৈ নেজানো । পেট প্ৰবৰ্ত্তাবলৈ উপায় নাই ।
আমাক আগপিচ কৰি দিবলৈকো ছবি ধৰোতা

মন্ত্ৰ নাই । সাকৈ সোতৰই এই দাঁতি কাষৰতে
 স্কুলখন পাতি ইয়াতেই মাঠৰী কৰি আঠো ।
 ভাবিছিলো সুবিধা কৰিব পানিলেই চৰকাৰৰ পৰা
 জলপানি এটা লৈ টেলীং পঢ়িবলৈ যাম ।

চাহাব— এই সোপা বিদ্যালৈয়ে টেলীং পঢ়িবলৈ যোৱা ।
 অমৃতঃ ছাত্ৰবৃত্তি পাচ কৰিব লাগিব । বাক
 স্কুলৰ অৱস্থা যদি এনেকুৱাই হয় তেন্তে চৰকাৰক
 জনাইছিলো কিয় ? তুমি নিজেই খুটি খুটি জুটি

মাষ্টৰ— হজুৰ ! ব'লে “আজাত মৰে বৰশীৰ মাছ” । দৰ্শনা
 কেইটকা মান পাম বুলিয়েই চৰকাৰক জনাইছিলো ।
 আপনি যে আহি এনেকৈ পৰীক্ষা কৰিব সেইটো
 নেভাবিছিলো । পিছে হজুৰে যেনে তেনে দয়া-
 কৰি এটা বাৱস্থা কৰিলেই পাৰ পাওঁ ।

চাহাব— স্কুলখন হয়তো বৰ । কিয়নো এনে ভিতৰুৱাল
 ঠাইত স্কুল আমাৰ প্ৰায় নায়েই । কিন্তু তোমাকো
 বাধিব নোৱাৰে ।

মাষ্টৰ— নহয় হজুৰ ! বন্দীক টিপামাৰি থওক । আগলৈ
 বহুত কামত আহিব ।

চাহাব— কি কবো, উপায় নাই । (ভাবে) বাক, তুমি
 দুই তিনি দিনৰ ভিতৰত জিলালৈ গৈ মোক
 দৰিতে দেখা কৰিবাগৈ ।

প্ৰস্থান আৰু ম'ষ্টৰে অলপ আগ
বঢ়াই দি আচেগৈ ।

মাষ্টৰ— (লবাবিলাকক) কুকুৰইউ ! চাহাব কুলত সোমালে
কি কৰিব লাগে শিকালোহে শিকালো ভোজ
খোৱা শিয়ালৰ দৰে বহি থাকিলি । চালাম—
এক দুইটো কেনিবা উৰিয়েই গল । ঠিয় হবলৈকো
পাহৰিলি । কামৰ ফালে বা কি হয় এথোন ।
এতিয়া আকৌ জিল্পিল্প অহা যোৱা জাক বা
কাঁহাতক কি ? এইটো, এইটো পীতবাম নে
চিতবাম, জিল কোমোৰা দেখুৱাই মন ভাল
লগাইছিল (মাৰে) এইটো— এই দকচাটো, ইয়াক
শুধিবা এটা সি কব এটা । (কপচিংক মাৰে)

কপচিং— আয়াঃ । ভই না মাষ্টৰ । আজিৰ পৰা কুলক
লাগি নাহওঁই আক ।

[চিলঠ কিতাপ দলিয়াই পেনাই
দিয়ে আৰু লব মাৰে)

প্ৰথম অঙ্ক

তৃতীয় দৃশ্য ।

কৰিম বকচৰ ঘৰ ।

[কৰিম বকচ এডাল বৰশীৰ চিপ কাটি থাকে
আৰু গুণ গুনকৈ গানৰ স্মৃতিত গায়]

কৰিম— লেখেগা পঢ়েগা মৰেগা দুঃখে

মৎসা ধৰেগা খায়েগা সুখে ।

চালা—পচন মাফিক এডাল চিপ নেপালো ।

বহিমঠতৰ বাঁহজোপাত আছে, তেবে মানুহটো বৰ
বজুছ । চিপ এটা খুজিলে ভালাই নিদিয়ে ।

এইটোৱেই একৰকম হ'ব ।

[চিপডাল চিখা কৰিলে আগটোলৈ চাই

চুটামান জোকাৰ মাৰোতেই পিচ ফালৰ

পৰা লম্বোৱে আহি খেলা মাৰি দিয়ে ।]

দ'ৰ হ' । এইটো কি বনাইছে! দেখা নাই,

ভাঙ্গিযোৱা হলে ।

লম্বো— এই আজি এটা মন্ত খবৰ আছে । আমি আৰু স্কুললৈ
যাবলৈ নেলাগে । কালিষে চাহাব আহিছিল সি স্কুল
ভাঙ্গি দি গল । আৰু কপচিঙে বোলে মাষ্টৰক বহালেও ।

কৰিম—ল । আবে ইঁচানে মিছা ?

লখোঁ—তই মিছা বুলি ভাবিছ । পীতৰামে মোৰ আগত শপত
খাই কৈছে । পিছে এটা কথাহে, স্কুল একেবাৰে ভগা
নাই । মাষ্টৰক হে খেদাব হবলা । কিন্তু আমাৰ হলে
স্কুল ভাগিল বুলিহে উলিয়াব লাগে । মাষ্টৰকো মৰা
নাই বুজিছ । কিন্তু আমাৰ হলে মাৰিছে বুলিহে সক-
লোৰে আগত কৰ লাগে ।

কৰিম—কব লাগে কি হ' । মাৰিছেই । স্কুলো ভাগিলেই ।
কসুম খোদা । বন্ধা পৰিলো তাই । এই দাবীয়া, তামোল
লৈ আহ ! বিবি খাবিনে ধপাত খাবি অ' ?

লখোঁ—ধপাতেই খাঙ দে ।

কৰিম—(ভিতৰৰ ফালে চাই) বাবাজান আছে বে । মুক্তিগী
বিবি আছে তাকে খাঁ ।

[কৰিমে বিবি দিয়ে । লখোঁৱে জলাই ।]

চুৱৰৰ বাচ্ছা মাষ্টৰ, চয়তানৰ হাৰ্দি আছিল হ' ।

ইমান মাৰে হালাই ।

লখোঁ—আক ইমান দিন যে আমাক পঢ়াইছিল, চব হেনো ভুল ।

কৰিম—আবে হি বোলে হেনো আক' কলিকতা পাচ ।

লখোঁ—ধেব, কলিকতা পাচ ? জিলা পাচেই নহয় সি ।

কৰিম—তবে ইমান দিন হি আমাৰ ওপৰত টেকা মাৰি আছিল ।

লখোঁ—এই, বৰহোলাত খুব মাছে খুটিয়াইছে বোলে ।

এতিয়াতো আক স্কুললৈ যাব নেলাগে । তোৰ বাবা

জানেও আক খং নকৰে আক নোকো পিতায়ে একো
নকয় ।

কৰিম—কথাটো হয়, খং নকৰে তবে ভাই কাকিও কাকি
জনবৰ কাকি । যিদিনা ধৰা পৰিম হাদ্দি একদম
কৰি দিব ।

লগো—কি ফাকি ? স্কুল ভঙা আক মাষ্টৰক মৰা ? হেৰ,
চৰটো ঘোচাটোতো সদায় আছেই সেইদিনা যেনিবা
অলপ বেচি হব । তেওঁ স্কুললৈ যাব নোৱাৰি বোপাই !
(কৰিমে হাঁহে) কি ওঁ ! হাঁহিলি দেখোন ।

কৰিম—(হাঁহি হাঁহি জিয়াচালাইৰ কাঠি এটা মাৰি বিৰি জলাই)
মাষ্টৰটোলৈ মনত পৰিছে হ' । তাৰ হাদ্দি ভাঙি দিব
লাগিছিল । আমি দুটা আৰ অলপ সময় থকা হলে
ভাই বৰ মজা হুলহেঁতেন ।

লগো—দে, দে, গল কথা গুছিল । এতিয়া সোনকালে
ওলা । টোপ খান্দিবলৈকো যাব লাগিব নহয় ।

কৰিম—এৰা দে ব'ল ।

[নেপথ্যত ওৱাহেদ আলিয়ে মাতে,
কৰিমে মুখৰ বিৰিটো মাটিত
পেলাই ভৰিৰে খচকি পেলায় ।]

ওৱাহেদ—(ভিতৰৰ পৰা) কৰিম, এই কৰিম ।

কৰিম—বাবাজান !

(ওৱাহেদৰ প্ৰবেশ)

ওৱাহেদ— কোন ? লখো !

লখো— এৰা দেদাই ।

ওৱাহেদ— কালি তইঁতৰ স্কুলত কি গুণগোল লাগিছিল অ' ?

লখো— দেদাই, কালি আমাৰ স্কুললৈ চাহাব আহিছিল ।

চাহাবে মাষ্টৰক কামৰ পৰা বৰখাস্ত কৰিলে, আক

সল একেবাবেই ভাঙি দিলে । মাষ্টৰে ইমানদিন

আমাক যি পঢ়াইছিল, সকলো হেনো ভুল ।

ওৱাহেদ— স্কুলখন ভাঙিলে কিয় ? এইটো মাষ্টৰ বেয়া,

অন্য এজন জনা বুজা মাষ্টৰ মকবল কৰা হ'লেই

হ'লহেঁতেন ।

লখো— দেদাই কৰিম, মই এতাই বিলাক লবাই চাহাবক

ধৰিছিলো, নাহি চাহাবে কোনে মতেই নেমানিলে ।

চাহাবে কলে, ইয়াত বোলে স্কুল হ'বই ন'নেলাগে ।

এনেকুৱা ভিত্তৰ ঠাইত স্কুল হ'লে হ'নো লবাবিলাক

বেয়াতে হ'ব ।

কৰিম— কপচিঙৰ কথাটো ক—না । এই দৰ'য়া ।

বাবাজানক একচিলিম ধপাত চজাই দে ।

ওৱাহেদ—কপচিঙৰ কি হল অ' ?

লখো— কালি মাষ্টৰে চাহাব যোৱাৰ পিচত খঙতে আমাক

আতাইখনকে খুব মাৰিলে । তাৰ পিচত যেতিয়া

কপচিঙক মাৰে তেতিয়া উভতি সি মাষ্টৰক গৰা

মাৰি ধৰিলে ।

কৰিম— দূৰ ত' । ভালকৈ নকৰ কিয় ? মাষ্টৰে তাক
দোকোবমান মাৰোতেই হি পাইতাৰা কৰি মাষ্টৰক
পতকাই ললে । (দৰীয়াই ধপাত দিয়েহি)

ওৱাহেদ— পাইতাৰা কৰি পতকাই ললে । বদমাইচ ।

মাষ্টৰক পতকাই লয়, আজি কালিৰ লৰাবিলাক বৰ
কমিনা হ'ল । আগেয়ে আমি মাষ্টৰক বাঘৰ মতন
দেখিছিলো, জান ? আমি মাষ্টৰৰ ভৰি চুই
হেৰা কৰিছিলো । তোমালোকৰ লেখা-পঢ়াতো
গলেই, যি বিচাৰিছিলো তাকে পালা । এতিয়া
হবলা বৰহীলৈ ওলাইছা । স্কুল নাই বুলি না-
হক কথা ত টিকফটীয়া বদত ঘৰিকুৰিব নেলাগে ।
পথাৰত যাঁচি গৰু কেইটা অলপ নজৰ দি আহি-
বি গৈ । লোকৰ ধান খাব । দৰীয়া ধৰ । [দৰীয়াই
ধৰিবলৈ অহাৰ আগতে কৰিমেই হোঁকাটো ধৰে ।
ওৱাহেদৰ প্ৰস্থান]

কৰিম—(চিলিমটো লখোক দি জটামান জাপ মাৰি হাত
টিলিকি মাৰি কয়)

দেখনা ভাই, আজি বাৰাজানৰ মিজাজটো হিমান
কাৰা নহয় । স্কুল কামাই কৰিলেহে কাৰা কাৰি
কথা কব । এতিয়াতো আৰু স্কুল নাই । বৰ
ফুৰ্তি লাগিছে ভাই ! কিন্তু দেখিবি স্কুল ভঙা

আক মাষ্টৰক মৰা এই দুইটা কথা মানুহৰ আগত
কওঁতে বৰ লুচিয়াবে কৰি ।

লথো—যাওঁ ব'ল না । টোপ খান্দিবলৈ আছেই নহয় ।
অ' টোপ নেখান্দিলেও হ'ব দে । ভেদেৱে সক
সক পোনা মাছ খ'ব থৈছে । তাৰেই বাম ।
আহ যাওঁ । (প্ৰস্থান)

প্ৰথম অঙ্ক

চতুৰ্থ দৃশ্য ।

বিলব পাৰ

[কৰিম আৰ লখৌৱে তাচ খেলি গৰু বন্ধি থাকে ।]

লখৌ—অলপ মন কৰি থাকিবি দেই । গৰু গৈ কাৰোবাৰ
ধাননীত লাগিব গৈ ।

কৰিম—গৰু আমাৰ হৌ বিলব হিপাবে হৈ আছে ।

[তাচ মাৰি থাকে] বিহুটো হালাই হাত দিন
থাকিব পয়চাতোহে কিছু কমটি পৰি গল ।

লখৌ—এবা দে ।

কৰিম—দূৰ । তই কালি বৰ বুৰ্বকামী কৰিলি । তাচ
মাৰিলে হাত চাফাই মাৰিব লাগে । তোৰ পৰাহে
কালি ইমান পয়চা হাবিলো ।

লখৌ— কালি মানুহ বেচি হল নহয় অ' । মোৰ ভুল
হৈ গল ।

কৰিম— আচ্ছা যাওক । খোদাৰ ফজলে দোচোৰা একদিন
ধৰি লম ।

লখৌ— চেঙেৰাটো কিন্তু বে'চ খেলোৱাৰ ভাই ।

[ভেদেউৰ প্ৰবেশ]

কোন অ' ভেদেউ !

কৰিম— আ— বিহু পাইছেহি নহয় । তোক হেৰা কৰিবলৈ
ইয়ালৈকে ছুতি আহিছে ভাই ।

এই, মোকো এটা কৰিবিনেকি ?

ভেদেউ—ইঃ ! এই গবীয়াটোৰ আৰু এই খনেই নুগুছিল ।

কৰিম—বিহু পালেহিয়েই নহয় ।

ভেদেউ—পালেহিতো । তই তলৈ কিবা এটা আনিছোঁ ।

কৰিম—অ' হয় নেকি ? দে, দে কি আনিছ ।

(ভেদেৰে দুয়োকে দুখন গামোচা দিয়ে)

কৰিম—(গামোচা খন মেলি) বেচ, বেচ, ফুলাম গামোচা ।

ইওক আই । মেহেৰ বান খোজায়ে বেন তোক
হোনকালে লখোৰ তাতত পেলায় ।

ভেদেউ—যাহ, এইটো ।

কৰিম—আত্মবঁাদ হে দিছোঁ ।

ভেদেউ—ইঃ । এনে লাভ ঘাইকিয়া । মই যাওঁ । ছোৱালী
বিলাক মাছ মাৰিবলৈ আহিছে ।

ময়ো আহোঁগৈ ।

(প্ৰস্থান)

লখোঁ—আ—গৰু খাননীত লাগিল গৈ ঐ ।

আহ, আহ, । (দুয়ো দৌৰি প্ৰস্থান)

[জাকৈয়া ছোৱালীৰ প্ৰবেশ আৰু কেইজনী

মান ছোৱালী বিলত নামি মাছ মাৰে ।

কেইজনী মানে পাৰত জাকৈ থালৈ থৈ

কাৰি কাপোৰ ঠিক কৰি লয় ।]

প্ৰথম জাকৈয়া—এই কেই জনীৰ গায়েই নলৰে । বেলি
আহি মূৰব পোন পালেহি ।

দ্বিতীয় জাকৈয়া—নকৰি আই । জাঁৰে জাঁৰ পৰ । ভোজনেই

দেব পৰ । সৌ এজনী লচপটি আহিছেহি ।

তৃতীয় জাকৈয়া—ঘৰতনো কাৰ আলপৈচান (ভেদেউৰ প্ৰবেশ)

ধৰ ইয় । আকনো মাছ কেতিয়া মাৰিবি ?

তোব আক মাছ ইফালে দুভাগ হয় ।

দ্বিতীয় জাকৈয়া—কি দুভাগ হয় অ' ।

তৃতীয় জাকৈয়া—এ, তই নেজান * এভাগ লখৌৰ ঘৰলৈ

যাব নহয় ।

দ্বিতীয় জাকৈয়া—চিকো—সঁচানে মিছা ।

[ছোৱালী কেইজনীৰ এই বিলাক কথাৰ
মাজতে ভেদেউ বিলত নামি জাকৈ মাৰি
থাকে ।]

ভেদেউ--যা—যা । চুপতি নেমাৰিবি । বোলে “সক'লা

চৰায়ে মাছ খায়, মাছবোকাৰ নাম হয় ।”

প্ৰথম জাকৈয়া—বাক দে দে । তক্ষিলে মক্ষিলে হস্তীৰো

পাণ্ড পিচলে । দমিলোঁত আহে মানে ।

তামোল একো খনকে খাই লওঁ ।

[গাঁচতি মেলি তামোল খায় আৰু নাম গায়]

“কলা কৈ জাবৰে আকাশ ঢাকিলে

বিজুলী মাৰিলে টানি

চোপলৈ চকোৱাই শোহনি মাৰিলে

পানী দিয়াই নেপালে পানী ।”

ভেদেউ— তাতে নাম গাই মৰি থাকহঁত ।

দ্বিতীয় জাকৈয়া— সিহঁত অহাই নাই নহয় ।

তৃতীয় জাকৈয়া— বল্ বল । আহিলে আহিব নাহিলে
নাই । আমি নামোঁগৈ । (সকলো পানীত নামে)

প্ৰথম জাকৈয়া— এই ভেদেউ, চাচোন চা । এইটো মোৰ
জাকৈত কি মাছ উঠিল ?

ভেদেউ— আয়ে দেহি ! বোঁ মূবলৌ ।

দ্বিতীয় জাকৈয়া— কথা এটা শুনিছহঁক নে ? হেমাই পণ্ডিতক
বোলে মাৰিলে । এতিয়া কোনে মাৰিলে সেইটোহে
নেজানো ।

তৃতীয় জাকৈয়া— কবিম আৰু লখৌ বুলি শুনিছোঁ ।

ভেদেউ— বোলে “পচোৱা বতাহে দুৱাৰ মেলে বৰলাৰ
গাত জগৰ লাগে ।” সিহঁতৰ নামটো আৰু
এনেয়ে গুলাই ।

প্ৰথম জাকৈয়া— তোৰ গাটো হবলা টেঙাই গল ?

দ্বিতীয় জাকৈয়া— ইঃ । টেঙাই যোৱাৰ কথা কৈছেহে ।
কোন দিনা এখোন দেউৰী পেহাই বুকুভুকুৱাই
কান্দিব লাগে তাৰ ঠিক নাই ।

ভেদেউ— তেনেকৈ মোৰ লগত চুপতি মাৰি থাকিলে মাছ
চাহ নেমাৰি গুচি যামগৈ হো ।

তৃতীয় জাকৈয়া— এ আই, খংনো কৰিছ কিয় ? কিনো
দেশত নোহোৱা কথাতো

(শুব লগাই এজনীয়ে গায়)
 “উজাই নারবীয়া নাৱে মেলি গলে
 বালিত পুতি গলে টো
 আই নেকান্দিবা বোপাই নেকান্দিবা
 আমি উবণীয়া মো ।”

(কিৰিলি মাৰি কৰিঃ আৰু লথোৰ প্ৰবেশ)

কৰিম— বাবে বা, জাকৈয়া ছোৱালী, মকবা পোৱালী ।
 চাওঁ চাওঁ কি মাছ মাৰিছ ? (নামি গৈ ভেদেউৰ
 খালৈটো খাপমাৰি লৈ আতৈ আৰু পানীৰ পৰা
 ভেদেৱে চিয়ৰি কয়)

ভেদেউ— দে দে এইটো । মোৰ খালৈটো লৈ আত ।

কৰিম— ৰ, না । মোক কেইটামান মাছ দিবিনে নিদিয়
 ক । চা-নাৰে লথো । কি মাছ মাৰিছে ।
 (খালৈটো দেখুৱাই) বৰ চমৎকাৰ মাছ ভাই ।
 (খালৈটো দিয়েগৈ লগতে লথোও নামি যায়)

লথো— চাওঁ চাওঁ, তহতে কি মাছ মাৰিছ ?

প্ৰথম জাকৈয়া— যা যা, এই কেইটা । লাজো নেলাগে
 তিকতা ছোৱালীয়ে জকাই মৰা চাবলৈ ।

লথো— (নাচি নাচি) “বোলে গৰু চাবা গধুলা
 ৰোৱা চাবা পুৱা
 জকাই বাওঁতে ছোৱালী চাবা
 কোন কেনেকুৱা ।”

ভেদেউ— ইঃ এই কেইটা । গক চৰোৱা মানুহ গক
চৰাই থাকগৈ । ইয়ালে আহিছ কিয় ?

কৰিম— দে দে ইহঁতক তৰণ নকৰো ।

দ্বিতীয় জাকৈয়া— চিকোঁ । গঙ্গাত মুখখন ধুই আহগৈ ।

“বোলে কেনেটোৱে কেনেখন কৰে ।

আউনী পানেৰে যেলখন পাতে ।”

লখৌ— বাক দে দে । তামোল এখনকে দে ।

তৃতীয় জাকৈয়া— ভেদেউ খোজ ।

কৰিম— খুজিলেনো কি হব ত' । এই ভেদেউ দেনা
তামোল এখন ।

[ভেদেৱে পাৰলৈ উঠি হাচতিৰ পৰা
তামোল উলিয়াই দুইটাকে দুখন
ভ'মোল দিয়ে । বিনত ছোৱালী বলাকে
গায় ।]

আগফাল শুৱনি কাকিনা তামোলে

পাচফাল শুৱনি পান

বৰ ঘৰ শুৱনি জীয়ৰী ছোৱালী

উলিয়াই দিবলৈ টান ।

[লখৌ আৰু কৰিমে হাঁচি হাঁচি তামোল খাই প্ৰস্থান]

প্রথম অঙ্ক

পঞ্চম দৃশ্য

হেঁকেবা আইতৰ তল ।

—বিহু খোলা—

ডেকা গাভৰু বিনা কে ঢোল, টকা, পেপাৰ ছেৰে ছেৰে নাচি থাকে)

গাভৰু— “ভাটিলে ভটিয়াই গলেগই মোলোকাই

কোম্পানীৰ জাহাজত উঠি

মোলোকাইৰ বাতৰি পাম কেনে কৰি

চলাব নেজানো চিঠি ।’

(বিটিক্ টিক ঢোলবায়, নাচ)

ডেকা— “আঠিয়া কলাপাত চিঙি আন তুলাপাত

কাটিল ঢেকিয়াৰ কলম

লৰিব মোলোকাই কাছুটি সোলোকাই

কৰিব নোৱাৰে পলম”

(বিটিক্ টিক্ ডেকাৰ নাচ)

[লখৌ কৰিসৰ নাম গাই গাই প্ৰবেশ]

কলঙৰ কাষৰি চতাই পাখৰী

হেঁকেবা আইতত পৰে,

নাচনীৰ মুখলৈ চাবকে নোৱাৰি
চকু ছাটে মাৰি ধৰে ।”

ভেদেউ— “উঠাই মাৰিলা ফুলাম গামোচা
উভোতাই মাৰিলা থোৰ,
তোমাকে নেদেখি থাকিব নোৱাৰো
বুকুৰে বান্ধে মোৰ ।”

(ৰিটিক টিক নাচ)

—দ্বিতীয় অঙ্ক—

— + —

দ্বিতীয় অঙ্ক প্রথম দৃশ্য ।

পথকল্পা বাট ।

বোঝাতলিৰ পৰা ভেদেউৰ আৰু সোনকালৰ পৰা
নাম গাই গাই কঠিয়া কঢ়িওৱা
হোলোভা এডাল লৈ
বলোৰামৰ প্ৰবেশ

—গীত—

প্ৰথমে ঈশ্বৰে ‘ জগৎখন অঞ্জিলে
তাৰ পাছে অঞ্জিলে জীৱ ।
সেইজন ঈশ্বৰে পিৰিতি কৰিলে
আমিনো নকৰো কিয় ?

বলোৰাম— অ’ ভেদেউ, সোনকালে উভটিলি দেখোন ?

ভেদেউ—এবা, ঘৰত কাম আছে ।

বলো—তইতৰ মাটি আৰু কিমান বাকী আছে গৈ অ’ ?

ভেদেউ—নাই অ’ কবই পৰা নাই ।

বলো—আমাৰ আকৌ আজি হেদাবীৰ পাল আছে ।

আৰু কুৰিটামান কঢ়িয়ালেই এইখিনি শেষ হবগৈ ।

ভেদেউ—বাক মই য'ওঁ দে ।

বলো — বচোন ব, এ-বাম !

ভেদেউ—কেলেইনো—মিচায়ে ।

বলো — চাওঁ চাঁচতিত তামোল আছেন এখন দেচোন ।

ভেদেউ—নাই, চাঁচতিত তামোল চামোল একো নাই ।

বলো — এৰা আমি খুজিলে থাকিলেও নাই । লখো হোৱা

হলে নোখোজাকৈয়ে ঢুটী তিনিখন পালেহেঁতেন

ভেদেউ—পালেহেঁতেন যদি পালেহেঁতেন, যা । চাওঁ বাট

এৰি দে মটী যাওঁ ।

বলো— যদি বচোন, পেমাণি কৰিলেও অ' টোটে নে ?

তোলৈ মটী খুব বনীয়া বেতৰ খাটো এটা মাজি

থৈছো নহয় ।

ভেদেউ—মোক খালৈ নেলাগে । লখোৱে দিয়া মোৰ ঢুটা

খালৈ আছে ।

বলো — লখোৰ খালৈ ঢুটা হবলা সোণৰ বন কৰা ?

ভেদেউ— তই পথাৰলৈ যোৱা মানুহ, পথাৰলৈ যা ।

মোৰ লগত চুপতি নকৰিবি ।

বলো— নহয় চুপতি কৰা নাই । খালৈটো নেলাগে বুলি

কোৱাতহে কৈছো । বেতৰ খালৈনো আমাৰ

গাঁৱৰ কেইজনৰ আছে ?

ভেদেউ— বেতৰ খালৈয়ো খালৈ, বাহৰ খালৈয়ো খালৈ ।

মোৰ আছে যেতিয়া নেলাগে ।

বলো— সোণৰ থাকও থাক, পিতলৰ থাকও থাক !
এই বিলাকৰে কথা কৈছ ? আচল কথা—
মই দিছোঁ কাৰণে নলয় ।

ভেদেউ—জানিছ যদি আক সেয়ে ।

বলো। বাক নলয় নাই, গাৰ বলেবেতো দিব নোৱাৰোঁ ।
ভেদেউ ! তই মোক কিয় দেখিব নোৱাৰ ?
তোক মই ইমান ভাল পাওঁ ।

ভেদেউ— তোৰ এই বিলাক কথা কবলৈ লাজ নেলাগেনে ?
চাওঁ শুচ্ । মই পথাৰলৈ আকোঁ আহিবগৈ
লাগে । (গাৰ খোজে)

বলো— শুনচোন, শুন, এ বাম !

ভেদেউ— কি ?

বলো— এই হেৰি এহয়, তই - মোলৈ বিয়া সোমাবি ?

ভেদেউ— মই নিশ্চয়কৈ আজি পিতাইৰ আগত কৈ দিম গৈ

বলো - বাক দেচোন দে । মইনো কি বেয়া ল'বোঁটো ।

নাকে মুখে কেনে গবহীত । (ওচৰ চাপি যায়)

ভেদেউ— থুই কটা ! নিলাজৰ সঁচ । (মুখতে থুই পেলাই
শুচি যায়)

বলো— (মুখ মচি) উঃ বেটী, একে জোলোকাই বাতী
পেলাওঁ বুলিয়েই পেলালে-দেখা । থাক বাক
তই । ময়ো যদি সাতোলা ভাঙুৰীৰ পুতেক হওঁ,
তোকো দেখিম হেৰিয়াৰ জীয়েক—-তই কিমান

পানাব মাহ ।

(পীতবামৰ প্ৰবেশ)

পীতবাম— কি হল ঔ বলোকাই । অকলে কি বলকিছ ?

মুখত কিবা লাগিল নে কি ? (দূৰলৈ চাই

সো জনী কোন ? ভেদেউ নহয় নে ?

বলো— জানো মই কব নোৱাৰো । ক'ৰ মানুহ কেনি

যায়, তাকেহে মই চাই আছোঁ ।

পীতবাম— পিচে খংনো কাৰ ওপৰত উঠিছে ?

বলো— নহয় অ' এই গায়নৰ ঘৰৰ কলী গৰুজনীয়ে

সদায় তাঁতিখন ভাঙি ৰোৱা ধানবিলাক খাই শেষ

কৰিলে । তাকে এই খিনিতে এতিয়া দেদাইক

পাই কওঁতেই সিটোয়েহে আকৌ হাত ভাঙি মোক

মাৰিবলৈ আহে ।

পীত— হেৰ কেতিয়া ?

বলো— এ, এতিয়াই । এনেকুৱা দিনত এনেকৈ কঠিয়া

নষ্ট কৰিলেনো বাক মানুহে কেনেকৈ সহে !

পীতবাম— (হাঁহি) গায়ন দেদাইক দেখোন পথাৰত তাঁতি

দি থকা দেখি আহিছোঁ ।

বলো— কেতিয়া দেখিছিলি ?

পীতবাম— এ, এতিয়াই । মই তাৰ পৰাহে আহিছোঁ ।

বলো— এঃ--- নহয় অ' । অলপ পলম হৈছে নহয় ।

এইপিনে পথাৰলৈ যাওঁতেই এই ঘটনা ।

পীত— জানো বোপাই, তইগৈ জান । পিচে এটা কথা—
 সিদিনা মই ভেদেউক অকলে পাই তোৰ কথা
 উলিয়াইছিলো । মনটো অলপ কোমল যেন
 পাইছো এ ।

বলো— হেঁচাটোৰ, সেই বিলাক কথা মোক নকৰি ভাই ।
 দেহাত কিবা জুই জ্বল আছে । মই যাওঁ—
 মানুহৰ পোৱালি হওঁ যদি এবাৰ চাই লম ।
 (যাব খোজে ।)

পাত-- হেৰোঁ কাক ?

বলোৰাম— নহয় অ' গায়ন দেদাইৰ কথা কৈছো । (প্ৰস্থান)

পীত— বাক ভাই, মোৰ নামো পাতৰাম । তোৰ মই
 পিচ নেৰিছো । হয়বা বঙামাটি নহয় বা
 গুৱাহাটী । (প্ৰস্থান)

দ্বিতীয় অঙ্ক

দ্বিতীয় দৃশ্য ।

— সাতোলাৰ ঘৰ—

(সাতোলাই ভাং কুটি কুটি বহি থাকে)

সাতোলা - ভাং নাখাবি, ভাং নাখাবি । আমি জানো
কিবা দোকানৰ ভাং কিমি খাবলৈ গৈছো ; বাৰী
চুকত ঈশ্বৰে দিয়া গছ চাইডাল গজিছে, তাৰে
পাত কেইটা চিঙি আনি মোহাৰ মাৰি খাইছো ।
তাৰ ওপৰত আকৌ হেৰিয়াৰ পিতেক ভলমটি-
য়াৰহঁতে চিলিম ভাঙিবলৈ আহে । বাঙলীহৈ
যাবি ! কথা নাই বতৰা নাই, তোমাৰ চিলিমটো
দিয়া । হেৰৌ চিলিমটো এনেয়ে আহিছেনে কটা
অগিয়ানৰ সঁচঠত ! হেৰৌ বস্তুটো কাৰ—
যাৰ নাম ভোলানাথ— কৈলাশত থাকে । বোম !
ভোলা ! (চিলিমত হোপা দিয়ে) তোমাৰ বস্তু
কোনে নিন্দা কৰিব পাৰে শুভু !

(বলোবামৰ প্ৰবেশ)

বলো - পিতাই, আমাৰ ম'হটো খোৱাৰত দিলে ।

সাতোলা—হেৰৌ কোনে ? কেতিয়া দিলে ?

বলো— গায়নৰ ঘৰৰ মানুহে, কালি দিলে ।

সাতোলা— ওঁ -- বোলে যেতেকে নাতে তেতেকে ফাটে ।

এতিয়া মই ক'ত পাওঁগৈ দুমহা আট্টে মহা কপ ।
কটা বান্দৰ, তোক মই সদায় কওঁ নহয় বোলো
মইটো পুৱা গধূলী এবাৰ চাবি, নাকসাব হব পাৰে ।
নাই সি কেলৈ শুনিব, সি যাব গোক্ৰতেল
লগাই পদূলি স্ফুৰিবলৈ । মৰিবি একা বাপেৰে !
তোৰ মই গতিটো বেয়া দেখিছোঁ । বোলে “মৰে
উকলি পুঙা, মৰে পদূলী স্ফুঙা ।” যা এতিয়া—
কেমেকৈ খালাচ কৰগৈ ।

বলো— মই ক'ৰ পৰা পইচা পাওঁ ।

সাতোলা—গোক্ৰতেল কিনিবুলৈ কৰ পৰা পাৰ ?

বলো— কেতিয়ানো গোক্ৰতেল কিনা দেখিলি ?

সাতোলা— নাই, চিকাফুৰা চিকাফুৰা গোক্ৰত ওচৰ
চাপিব নোৱাৰি— কটা চোৰ ।

(পাতৰামৰ প্ৰবেশ)

পীতৰাম— বৰপিতাই কি হল এ ?

সাতোলা— এ, নকৰি বোপাই— এই গায়নৰ ঘৰৰ মানুহে
মোৰ মঙহ চপৰা খালে । মহটো বোলে
খোৱাৰত দিলে ।

পীত-- কিয় বলোয়ে দেখোন কৈছিল--- বোলে গায়নৰ
ঘৰৰ গৰুজনীয়েহে তইতৰ কঠিয়া খাইছিল ।

বলো— এঃ এইটো নাজানেও, লুপ্তনেও এনেয়ে ওপৰে
ওপৰে কথা কয় ।

পীত— নহয়, তই কোৱা কথাটোহে কৈছোঁ । সেই
কলী গৰুজনীৰ কথা !

সাতোলা— সিহঁতৰ ঘৰৰ কলী গৰুজনীৰ উৎপাত দিনে নিশাই
কিমান সহিব লাগিছোঁ, তহঁতেতো জানই । গাওঁ
গোটেইখন সেই একেজনী গৰুৱেই চালাি জানি
থাকে ! 'বলোক' যি এতিয়া মোৰ লাখুটিডাল
আনগৈ কটা ! কুকুৰৰ জাত !

[বলোৰ প্ৰস্থান]

পীত— বলো কাঠৰো দস্তৰ সিমান ভাল নহয়, বৰপিতাই,
এটা মহ, তাকে আগুৰি পিগুৰি ৰাখিব নোৱাৰে ।

সাতোলা— চাইহে আছোঁ বাপেকে : কোনোবা দিনা কাঁই
উঠব — ঘৰ ছুৱাব, মাটি-নাৰী, সোপাকে জ্বলাতগৈ
ছোৱালীজনীৰ নামে ৰেপট কৰি দিম গৈ ।

পীত— নহয়, বৰপিতাই ! এনেকুৱা কাম কৰিলে তোকেহে
ৰাইজে গৰিহণা দিব ।

সাতোলা— কি গৰিহণা দিব অ'—কাৰ খাইছো ?

(লাখুটিলৈ বলোৰ প্ৰবেশ) হাল এপাক ভালকৈ
বাৰ নেজানে—ডাঙৰী এটা বান্ধিব নেজানে,
কঠিয়া এডাল গোজা মাৰিব নেজানে । কাম এখন
কৰিবলৈ দিলে হেলেক নেচা—হৈ নেচা, লেজুত

ধৰি বল নিদিয়া । (লাখুটি হাতত লৈ) চক
ছুটাৰে ঘোপাকৈ কি চাইছ ? চক ঘুকটিয়াই
আনিম বাপেৰে ।

পীত—নাই নাই বৰ পিতাই (পাতবামে ধৰে)

সাতোলা—ই মোক তিতা লগাইছে অ' (বেগেৰে প্ৰস্থান)

বলো—তই কিবা লগালিনেকি ও ?

পীত—মই কি লগালো, মই নধৰা তলে তোক দেখোন
এতিয়াই সাঙেই কৰিলেহেঁতেন ।

বলো—এৰা দে ; বাক বহ ।

পীত—গায়ন বৰায়ে এইটো বেয়া কাম কৰিছে ।

বলো—চাচোন পীতবাম, যোৰ গাত কি দোষ ? এইডালে ভাং
খাইলৈ মোক মাৰিবলৈ চাচা মাৰি আছে ।

পীত—দে-দে, বুঢ়া মানুহ ; বাপেৰেহে ঠিকছে হেও, চাঙ
বিৰি এডাল পুৰা !

বলো—বিৰি নাই অ' ভাই ।

পীত—বাক নেলাগে দে । পিচে সিফালৰ খবৰ কি?
কিবা সুবিধা কৰিব পাৰিছেনে ?

বলো—নাই ভাই, কোনো বকমেই খেও খুৱাব পৰা নাই ।
ওচৰেই নচপা হল এ ।

পীত—এই, লখোৱে তাইক কিবা খুৱাইছে যেন পাওঁ ।

কিবা আহুদি-চাহুদি কৰিছেনে কি ?

বলো—এৰা অ'—মই তেনে যেন হে পাইছো । ময়ো

এটা কাম কৰো বুলি ভাবিছো দে ।

পীত—কি ?

বলো—এই জাপা বেজিনীৰ মন্ত্ৰ কেই অঘোৰত বোলে
বৰ গুণ আছে । এখন হেনো তামোল জাৰি
দিয়ে, কোনো বকমে বোলে, খুৱাব পাৰিলেই,
তোমাৰ কুকুৰ হোৱাদি হয় । আৰু বোলে তেল
এটোপা জাৰি দিয়ে, তাৰ এটোপামান গাত লগাই
দিব পাৰিলেই বোলে বান্ধিও ৰাখিব নোৱাৰা হয় ।
এইবাৰ আৰু গৈ তাইকে হাতে ভৰিয়ে ধৰিমগৈ ।

পীত— এই জাপবী বেজিনীৰ কথা ময়ো শুনিছোঁ ।
কপিলী পাবৰ কেবাজন ডেকায়ে তাইৰ মন্ত্ৰৰ
বলতেই কেবাজনো ছোৱালী আনিছে ।

বলো— সেয়া, মই কৈছো নহয় ! এই বাৰ খেও খাব যেন
পাও ভাই । কি কৰ ?

পীত— নিশ্চয় খাব । মোৰো মনো ধৰিছে ।

বলো— বিৰি এটা খানা ভাই । (ভিতৰলৈ বিৰি আনিবলৈ
যায়)

পীত— (মুখ টীপি ঠাঁহে) বিৰি নাই বুলিছিল নহয়---
বাৰু ভাই ! (বিৰি আনি দিয়ে) তামোল আৰু
তেল যেনিবা জাৰি আনিলিয়েই ; পিচে, খুৱাবি
কেনেকৈ ?

বলো—ডমিলীৰ হতুৱাই খুৱাম । ডমিলীক দুবটল গোল

তেল আক এখন ফুলাম হাঁচতি কিনি আনি
আগেয়েই দি থৈছোঁ ।

পীত—অ' বাক ; তেনেহাল পাৰিবি ! পিচে সোনকাল
কবাহে ভাল । লখোঁয়ে সবকাইহে লাগে ।

বলো—এবাদে ; তই এতিয়া যা । মই জাপবীব তাৰ পৰা
আহোঁগৈ । (পীতবাম যাব খোজে) এই পীতবাম
শুনচোন (হাতত ধৰি) এইবিলাক কথা ভাই, কেনে
বাটকৈ যদি লখোঁ আক কবিমৰ কাণত পৰিল, মই
নিগমে মৰিলো আক !

পীত—হেট্টেবী বনোকাই ! মোৰ ডিঙি আগ, তোৰ ডিঙি
পাচে । (প্ৰস্থান)

—

দ্বিতীয় অঙ্ক

তৃতীয় দৃশ্য ।

—দেলখোচৰ ঘৰ—

[নিহাৰে নাদত পানী তুলি থাকে আৰু
দেলখোচ ওচৰতে বহি কথা
পাতে আৰু বিবি
ছপি থাকে ।]

নিহাৰ—ককাইটি, জুৰাখেলি থাকিলেতো আৰু পেট নভৰে ।
কিবা এটা বোজকাৰ লোৱা ।

দেলখোচ—যা যা হেইবিলাক কথা তোৰ দৰ্কাৰ নাই ।

নিহাৰ—এতিয়াতো বাবাজান, মা-জান নাই ; তুমি নিজে
কামাই কৰি খাব লাগিব ।

দেলখোচ—নিজে কামাই কৰিয়েইতো খাইছোঁ । তই
কামাই কৰি খুৱাইছনে কি ?

নিহাৰ—কথা কলে বেয়া পোৱা কিয় ? মই ভাল কথাহে
কৈছোঁ ।

(কলহ বুৰাই ঘাব ধোজে)

দেলখোচ—(স্বগত) আজি এই লৰা চুটা অহাৰ কথা আছিল,
নাছিল দেখোন ।

নিহাৰ— (অলপ বৈ) কোন ? কৰিমহঁত ! জুৱা খেলিবলৈ ?

সেই লৰা দুটাক তুমিয়েই নষ্ট কৰিলা ।

দেলখোচ— মই নষ্ট কৰিলো ? মই হিহঁতৰ তালৈ

গৈছেনে হিহঁত মোৰ ইয়ালে আহিছে ?

নিহাৰ—যেই হওক, শোমালোক বেয়া হৈছা ।

দেলখোচ—জুৱা খেলাটোনো কি বৰ বেয়া কামটো—

নিহাৰ—ছনুয়াই বেয়া বোলে । নিজৰ পেট নচলে, ঠপিনে

আকৌ জুৱা খেলে । কৰিমহঁতৰ অৱস্থা ভাল, কৰিম

নিজেও ভাল লৰা । তুমিহে নষ্ট কৰিছা ।

দেলখোচ—বেচ কৰিছোঁ । যা-যা, ভিতৰত যা । নিজৰ

কাম দেখ । বোলে “চেখ আপনা মতলৰ দেখ ।”

[নিহাৰৰ প্ৰস্থান] কত ডাঙৰ মানুহে জুৱা খেলিব

লাগিছে তাৰ ইয়ৰা নাই, আমি নো কেই পইচাৰ

জুৱা খেলিছোঁ । হাজাৰ হাজাৰ টকাৰ একোটা

জুৱা খেলোৱাৰ আছে ।

[কৰিম আৰু লখৌৰ প্ৰবেশ]

লখৌ—আদৰ মুঞ্চা চাহাব ।

দেলখোচ—আদৰ, আদৰ ।

কাৰিম—আচ—চালামু আলেইকুম ।

দেলখোচ—ওৱা—আলেইকুম চালাম । আহা, আঠা, বহা

ভাই । [পাট পাৰি দিয়ে] এই কষ্টম্ ! চাহ

বহাই দে । অলপ নাশ্চাভি বনাৰি ।

লথো—এতিয়া আহোঁতে হাটখোলাত দুজনী মণিপুৰী দেখি

আহিলো । নাচ-তাচ কিবা হৈছেনে কি ?

কৰিম—এইবিলাক হৰ্দম বছৰি আহে । নাচ ক'ত হৈছে ?

দেলখোচ—নাচ হোৱা নাই, কালিলৈহে হব । তাঁহাত

আজি আহি পাইছেহি হে ।

লথো—তেন্তে কালিলৈ অহা যাব । এতিয়া লাগি যাওঁ দিয়া ।

দেল—এবা, বিস্মিল্লা বুলি লাগি যোৱা যাওক ।

[তিনিটাচ ছুৱা মাৰে; কিছুসময়

খেলাৰ পিচত দেলখোচ হাৰে, টকা

বিব নোৱাৰা হয়]

কৰিম... দিয়া টকা বাহিৰ কৰ ।

দেলখোচ—বাক বাক মাৰাচোন ।

লথো—নাই নাই টকা উলিওৱা ।

দেলখোচ—আবে মাৰাণ । টকাৰ নিমিত্তে কি আছে !

কৰিম—নাই, হেই বিলাক বাকীৰ কাৰবাৰ নাই ।

কালিৰ কথা অলপ দৰিয়প কৰি দেখা । পাচ

টকাৰ বিশ্বাস নকৰিলা ভাই ।

দেলখোচ—আবে ভাই টকাতো ভিতৰতেই আছে, আনি

দিলেই হল । মাৰা না !

লথো—বাক দিয়া ; আগলৈ হলে মনত ৰাখিবা । লোককো

এইদৰে বিশ্বাস কৰিব লাগে ।

(আকৌ তাচ মাৰে আৰু দেলখোচ পুনৰ হাৰে)

কবিম—দিয়া এই বাৰটকা হল, বাহিৰ কৰা ।
 দেলখোচ আল্লা । মাৰানা । বাৰটেকাতো হৈছেই ।
 লখৌ—এইবিলাক কথা ভাল নহয় ।

(খেলে । দেলখোচ আকৌ হাবে)

এই পোন্ধৰ টকা হল । টকা উলিওৱা ভাই ।
 দেলখোচ—উঃ বিশ্বাস কৰা না ভাই, দিম বুলিটো দিম,
 এক জবান ।

কবিম—মিজাজ গৰম হৈ গৈছে মুকী চাহাব । কৈ দিছো
 আচ্ছা মাৰা (আকৌ খেলে)

দেলখোচ—অ' তোমালোকৰ এই বকম কাৰবাব । খেলৰ
 মাজত টিপিয়া-টিপি কিহৰ ? হেই বকম বেইমানী
 খেল নেখেলো ।

কবিম—দূৰ বে । ক'ত টিপিয়া-টিপি কৰিলোহে, খেলটো
 তোমাৰ চাম্‌নেই হৈছে । আল্লাই জানে ভাই ।

দেলখোচ—হেই বকম বেবে বুলি কথা নকবাহে । বেয়া
 হব ।

লখৌ—কি কৰিবাহে কি কৰিবা—যাব নাম লখৌ কবিম ।
 বনৰ বাঘে ডৰায় । তুমি এটা কোন কুটা !

কবিম—টকা দিব লাগে বুলি বেইমানী । চম্যান হৈ যাৰি ।
 দেলখোচ—হয় নেকি ? কষ্টম ! কষ্টম ! (কষ্টমৰ চাহ লৈ
 প্ৰবেশ) আবে বাখিদে তোৰ চাহ । ধব লাঠি ।

[চাহ পৰি যায় । দেলখোচে লখৌক
মাৰিবলৈ যায়, কৰিমৈ দেলখোচক
মাৰিবলৈ টাঙোন ডাঙোতেই নিহাব
টাঙোনৰ আগত ঠিয় হয় ।]

নিহাব—ছিঃ এইবিলাক কি ? টকাৰ কাৰণে জুৱা খেলিছা
ইকতো ! এই নিয়া । (হাতৰ আৰু ডিঙিৰ
খাক মণি সোলোকাই দিয়ে) ইয়াৰে যি পোৱা
বেচি কিনি লোৱাগৈ আৰু জুৱা খেলিবলৈ ইয়ালৈ
নাহিবা । টকাৰ কাৰণে মানুহ ইমান তললৈ
নানামে ; আঠা ককাইটি (দেলখোচক টানিলৈ
প্ৰস্তান)

কৰিম—ভাই লখৌ, কাণত ধৰি তোঁৱা কৰিছো, আজিৰ
পৰা আৰু জুৱা নেখেলো । কচ্ছম খোদা ।

লখৌ—এবা ভাই, ময়ো কাণত ধৰি শপত খাইছো ।
জুৱা আৰু নেখেলো । হোৱালী জনীয়ে গাজত
লগা কথা কেইটা কলে । বৰ হুচিয়াৰ হোৱালী
দে । দেখিবলৈকো ফেলি ভাই ।

কৰিম—খেট, বহ । (মনিখাক বুটলি লৈ কয়) দেলখোচ,
দেলখোচ তোমাৰ মণি খাক লৈ যোৱা ভাই ।
এইয়া ইয়াতে থলো । বল লখৌ (দুখোজ মান গৈ)
লখৌ, বহুত জাগাত বদমাচী কৰি মাৰা মাৰি
কৰিলো, নিজেও কত জেগাত মাৰ খালো ;

কিন্তু কতো এনে ভাবে দমি যোৱা নাই।

এক এহাৰ মাত মাতিব নোৱাৰিলো। ছোৱালী

জনীয়ে আমাক ছোট নজৰ বুলি কলে।

একদম ঠাণ্ডা বনাই দিলে ভাই।

লথৌ—ব'ল ব'ল পলম হল।

কৰিম—এবা, লোকৰ জমিনত থকা ভাল নহয় (প্ৰস্থান)

দ্বিতীয় অঙ্ক ।

চতুর্থ দৃশ্য ।

আলিবাট

(বগীবামৰ প্ৰবেশ)

বগীবাম—মাউৰে মৰা এই দমৰা গৰুটোৰ পৰা মোৰ
স্বখ নাই । আৰু তাঁতি ভাঙিব তাৰ চকোৱা
ভাঙিব, কঠিয়া খাব । এইবাৰ ধৰিব পাৰিলে
মৈমনচিঙিয়াক বেচিম বাপেকে । সিটোতেহে তাক
গঢ় লগাব পাৰিব ।

(ওৱাহেদ আলিৰ প্ৰবেশ)

ওৱাহেদ— কিহে ভাই চাহাৰ !

বগীবাম— নকৰা ককাই ! মোৰ ক'লা দমৰাটো বিচাৰি
আজি দুদিন হাবাখুৰি খাই ফুৰিছোঁ । দেখিলানে
কৰবাত ?

ওৱাহেদ— কালি “আচৰ” নামাজৰ সময়ত আমাৰ
মছজিদ ঘৰৰ ওচৰতে দেখিছিলো, বাক এতিয়াও
ভাতে আছে যদি মই খবৰ পঠিয়াম । তুমি
এতিয়া ধোৱাগৈ । নহলে লথোকে এবাৰ
পঠিয়াই দিবা ।

বগীবাম— সি জানো বাঘেমৰা ঘৰতে থাকে ? গৰু-গাহি
এটা চৰাবলৈ নাযায় । কেতিয়াবা গলেও গছৰ
তলত তলোপুটি খেলি বহি থাকে । ফাকিফুকা
কৰি স্থলটোও এৰিলে, এতিয়া সেয়া, লগৰ লবাই
পঢ়িবই লাগিছে । নপঢ়িলি বাক নাই, হেৰোঁ
ঘৰৰ কাম বনকে কৰ, কুটা এগছকে দুডোখৰ
নকৰে । হাতত— কিবা কিবা সেই ডাল তোমাৰ—

ওৱাহেদ— গুলটি ।

বগীবাম— অ,— সেইডাল লৈয়েই তোমাৰ ঘূৰি ফুৰিব ।

ওৱাহেদ— এবাৰে, আমাৰ হেইটোও নহয় — বৰ
কমিনা । কাম নাই বন নাই দুয়োটা লগ
লাগি খালি ঘূৰিতেই থাকিব । আক দুয়োটা
লগ লাগিলে তাহাঁতৰ কথা কি হুনিবা । তোমাৰ
জমিন আচমান বনাব, আক আচমান জমিন বনাব ।
বুজিছা ভাই চাহাব, খোদাব ওচৰত কিবা গুণাহ
কৰিছিলো তাৰ নিমিত্তেই এই কু চন্দ্ৰান ।

বগীবাম— নকৰা আক ককাই, সিহঁতেই ভাল হওক বুলি
জিলাটো থলো ; অ' লেখা পঢ়া শিকক চাৰি—
আক কিছুমান চুলুঙালীহে শিকি আহিল ।

ওৱাহেদ— জিলাতনো তোমাৰ থাকিল কেই দিন ? জিলাও
বেবাই হল আক, বচ, আহি ঘৰ পালেহি ।

বগীবাম— সেয়া সিহঁতৰ লগৰ লবাই এই স্কুলত পঢ়িয়েই
এটাই বোলে পিয়ন কাম কৰিছে আৰু ছই তিনি-
টাই বোলে চিপাহীত সোমাইছে । আমাৰ
এওঁলোকৰ খালি, মৰামৰী, টঙনাটঙনী । আৰু
যেনিয়েই যাবা- সি তৰ বদনামহে শুনিবা ।
নিজৰ দোষত নিজে মৰিব । গুৰু কচু গুলৈ যাব ।

ওৱাহেদ— অ’- বোলে- “আপোন দোচে মৰে বিৰাটেৰ ভাই,
ফাট দিয়া ভানুমতী পাতালে লুকাই ।’

(পীতবামৰ প্ৰবেশ)

পীতবাম— দেদাই ! কি যোজোনা মাৰিলি ঐ সেইটো ?

ওৱাহেদ— কিয়- তহঁতৰ চাক্ষতেই আছে দেখোন ! বোলে

“আপোন দোচে মৰে বিৰাটেৰ ভাই,

ফাট দিয়া ভানুমতী পাতালে লুকাই ।’

পীতবাম— (হাঁহি) বাক “আপোন দোষত মৰে বিৰাটেৰ

ভাই,— এইটো বুজিলো । কিন্তু ফাট দিয়া

ভানুমতী পাতালে লুকাই— এইটো কব পৰা

আনিলি ? আকৌ ভানুমতীটোনো কি ?

ওৱাহেদ— (হাঁহি-বগীবামৰ মুখলৈ চাই) দেখিলা ভাই

চাহাব, আজি-কালিৰ লৰা— ভানুমতী মানে নেজানে

আবে, জমিন ।

পীত - ইস্‌বাম, দেদাই ! ভানুমতী মানে জমিন নহয়নে ?

কমনো অৰ্থ ভাঙিলি নে ?

বগীবাম— দেখা, কালিঃ চোৱালে পৰহীৰ গীত গাবু ।

সংসাৰ গুটিল দিয়া। ডাঙৰে কথা কলে- তাত
আহি ~~পৰি~~ ধৰে। কটা, কুকুৰ! নগলিনে
ইয়াৰ পৰা।

(মুখ বিদৰাই পীতৰামৰ প্ৰস্থান)

ওদ্বাহেদ— কৰবাব নবচা ধানৰ কঠিয়াহে এইচৰ। আমাৰ
কৰিম আৰু লখৌৱে এইৰকম গাঁৱৰ মানুহৰ
লগত ইয়াকী নকৰে। এই বদ্গুণ হিঁতৰ নাই।
এই নিমিত্তে মই হিঁতক প্ৰচংচা কৰো।

বগীৰাম— এৰা দিয়া! গাঁৱৰ মানুহক সিহঁতে পেলাই
নকৰে। বাক, বলত বেলি হল। গৰুটোলৈ
অলপ খিয়াল ৰাখিবা।

ওদ্বাহেদ— বাক ?

(লগোৱে ঢুফালে প্ৰস্থান)

(দূৰৈত বলোৱে ম'হৰ পিঠিত উঠি স্বৰ লগাই গায়)

বলো— “শুনা শুনা প্ৰাণেশ্বৰী, মোহোৰ বচন,
নিশ্চয়ে তোমাক লাগি তেজিবো জীৱন।”

(কৰিমৰ প্ৰবেশ)

কৰিম— (দূৰলৈ চাই) কোন অ' হেইটো, বলোৰাম নে ?
হেৰো! কি বিলাপ মাৰিছ। চাওঁ এইফালে
আহচোন।

নেপথ্যত বলো— নাই অ'। মই ম'হ এৰি যাব নোৱাৰো।

কৰিম— আবে আহচোন আহ। ছনি যা।

নেপথ্যত বলো— নাই নোৱাৰো।

কৰিম— আবে হুনি যা । মই যাব লাগিব নে কি ?

[বলোৰ প্ৰবেশ]

বলো— কি ?

কৰিম— পিছে হিদ্দনা ভাওনা ঘৰত লখৌৰ হাতৰ খাপৰ কেইটা কি বকম লাগিল ? লোকৰ যোৱান ছোৱালী, হমনীয়াৰ লগত ভাওনা চাবলৈ ঘাওঁতে বাস্তাত ধৰি হেইবকম বে-ইজ্জতি কৰিবি ? চালা-চৰম নেলাগে । হেমাইবৰীৰ চেঙেবাইতৰ লগ লাগিছিলি নহয়— ? ক'তা— বাপেবহঁতে দেখোন ৰাখিব নোৱাৰিলে । লখৌ কৰিমতো বহিয়েই থাকিল, অকল কপচিঙেই দেখোন ঠাণ্ডা বনাই দিলে । ডমিলীৰ হাতত জৰা তামোল পঠিয়াইছিলি ? চুৰিখা নহল নহয় । আজি আকৌ গুইমাৰীৰ ভাওনালৈ যাবিনে কি ?

বলো— সেইবিলাক মই কেতিয়া কৰিছিলো ? মিছাকৈয়ে মানুহে ঝলিয়াইছে । তোক বাক কোনে কৈছে কছোন ?

কৰিম— ইহ চালা— এতিয়া কথাই কব নেজানে । মিছা নহয় ? বিহুৰ দিনা যে ভেদেউক টানি নিবলৈ পকাই ফুৰিছিলো, হেইটোও মিছানে ? বিহুতলিলৈ কৰিম নাশায় বুলি ভাবিছিলো ?

বলো— চাওঁ মই যাও ম'ত এৰি দি আহিছোঁ । কাৰোবাৰ

ধাননীত লাগিবগৈ । [যাবথোজে]

কবিম—[আগভেটি] মহ ধাননীত লাগিল মোৰ কি হল হ' বনো—তোকনো এইবিলাক কথা কোনে কৈছে অ' ?

কবিম—আবে পীতবাম বাপেৰে কৈছে । চালা—ভাঙুবীৰ লৰা । গুইমাবীৰ ভাঙনালৈ গৈ আকৌ কিবা কৰিবি বুলি “মছলৎ” কৰিছনেকি ? এই বাৰ বাপেৰে ভেদেউৰ হতুৱাই চৰাম । যা এতিয়া । বেইমান— বনো--[ভোৰ ভোবাই কৈ যায়] বাক পীতবামক মহ ইয়াৰ হোৰ তুলিম নহয় । মোৰ পৰা কথা উলি-য়াই লয় ।

কবিম—[বলোলৈ চাই] আই চালা—কবিমে হাত দিব লাগিলে হাৰ্দ্দি গুৰা হৈ যাব । কি ভোৰ'ভোবাই দেখুৱাইছ !

[লখৌৰ প্ৰবেশ । হাতত বচিলগোৱা ক'লা কচু এডাল]
লখৌ—কি হল ও , সেইটো কোন ?

কবিম— বনো ।

লখৌ—খপৰিয়াসি নেকি ?

কবিম—নাই । অ' হেইটো কোনোবা এটা আহিছে ।

টাও । কচুডাল মোক দে

[কচুডাল মাটিত থৈ হুইটাই বহি থাকে এনেতে এটা মাহুহৰ প্ৰবেশ । কবিমে বচিডাল টানি দিছে । মাহুহটোৱে সাপ-বুলি ভয় খাই চিঞৰি উঠে । লখৌ আক কবিমে ইছে]

১ম মানুহ—কিয় এনেকৈ মানুহক ভয় খুৱাই মৰহত অ' ।
কৰিম—মই নহয় দিয়া । (লথোক দেখুৱাই) ইহে ।
লথো—(হাঁহি) বাক, কলৈ যাবানো ? খোজৰ কোব
দেখোন বলী দেখিছো ।

১ম মানুহ—এই হাট খোলাতে মণিপুৰী নাচ হৈছে বোলে
তাকে চাবলৈ যাওঁ ।

কৰিম—অ' মানুহ ছচিয়াব ।

লথো—পিচে ঘৰনো ক'ত ?

১ম মানুহ—ঘৰ আমাৰ হেকোদাংবৰীত ।

লথো—হয় দিয়া, নামটি একা ।

১ম মানুহ—গেজিদাং কচ দিয়া ।

কৰিম—ল । আবে নাম ছনিয়াত আক নেপালি ?

লথো—(হাঁহি) গেজিদাং কচ নহয়নে ? (ছয়ো হাঁহে)

১ম মানুহ—কব অ' এই কেইটা । বাটৰ মানুহক জোকাই
লয় ।

কৰিম—আবে, আমি গেজিদাং কচৰ জোৱায়েক ।

১ম মানুহ—ঐ ! গলখনটোত টিপামাৰি ধৰি পেটত একনৌহে
গোৰ সোধাম, গাব গোসানীয়ে কেনি ফাঁহি
চিটিকিব, তাৰ নিস্তাৰ নহব ।

লথো—হেৰো কেতিয়া হোঁ (হাতত ধৰে)

কৰিম—মাব চালা (ছুই এটা থাপৰ মাৰে)

১ম মানুহ—দেখা দেখা, বিনা জগবত বাটৰ মানুহ ধৰি

কিলায় (লব মাৰে)

(২য় মানুহৰ প্ৰবেশ)

লথৌ— মণিপুৰী নাচ চাবলৈ যোৱানে কিহে ককাই ?

২য় মানুহ— হয় দ্যা বাপা, এই ৰাস্তাই দিয়েই যাবা

লাগে নহয় ?

কৰিম— অ' পৰগলীয়া । লথৌৱে মূৰ ছুপিয়াই ঠাঁহে]

লথৌ— ক'ৰপেইনো আহিছৱা ?

২য় মানুহ— আমি ইয়াৰ মানুহ নহয় দা ।

লথৌ--- সৈতো আক কবাই নালগে । মাত শুনিকি ধৈছে ।

পইচানো কিমান আনিছৱা ?

২য় মানুহ— পইচা ক্যা এ, তুঁঠক লাগি ? ভিটিমুৱাইত,

খাবা আহিছৱা ?

লথৌ— এই সেনকে বেচি ফুটনি মাৰা কথা নক'ৰি দেই ।

বেণ্টে দিম ।

২য় মানুহ— কি বেণ্টেবি এই, বহুত দেইখছোঁ দে । (প্ৰস্থান)

(৩য় মানুহৰ প্ৰবেশ)

লথৌ— এই পাতলৈ চাহ ও, চকু পিন্ধি আহিছে ।

কৰিম— অ' ভাটি ফালৰ মানুহ ।

লথৌ— হেৰা বাবু ! আপুনি ! কেন ? গাৱৰ মধ্য !

[৩য় মানুহৰ প্ৰস্থান]

কৰিম— এই মানুহ বিলাকৰ আচল ঘৰ ক'ত অ' ?

লথৌ— ভাটিত ।

কবিম—হাও, ভাটিৰ পৰা আহি এইখিনি ওলাইছেহি !

টঙনিয়াম নে কিঅ' ইয়াক ?

লখৌ—নেলাগে দে, যাওঁ বল দেবি হল ।

[প্রস্থান]

[পটপৰিবৰ্ত্তন]

[মণিপুৰী নাচ হয় । বহুত মানুহে
নাচ চাই থাকে । দোকান পোহাৰো
বহে । কিছু সময়ৰ পিচত কবিম আৰু
লখৌৰ প্ৰবেশ । লখৌ, কবিমে বাহাৰ
দিয়ে । তাৰ পিচত আগত থকা মানুহ
টোৰ হুই তিনি বাৰ চুঙ্গি টানি লুকাই ।
আৰু শেষত তাৰ পাগুৰীটো সোলোকাই
দিওঁতে ধৰা পৰে]

২য় মানুহ—এই পুত খা বাঘে মৰাইত । আকলিয়াই মাৰিম
জনা নাই । নাচ চাবা আইচাহ না, গুণামি
কববা আইছাহ, এই !

লখৌ—আকেই পাত পানপেটিয়া চবতে কবাত বাই
চিটকি পইৰবি ।

৩য় মানুহ—আপোনালোক বইট যোৱা । গোলমাল মত
কবিবা । বৈট যোৱা ! বৈট যোৱা ।

২য় মানুহ— হাব চৰুছো, অস্তাদ বাবু, এনকে চিমটি থাকলেনো কাৰ খং হুইথব ? তাকে ক'লি আলটি মোকহে মাইৰবা খোজে ।

কবিম—দূৰবে পৰগণীয়া, ফক্ ফক্ কৰ । (মানুহটোক টানি বাহিৰ কৰি তাৰ ঠাইত সিহঁত বহে নাচ চলি থাকে । কিছু সময় বহাৰ পাচত কবিমে লথোক, কপচিং আৰু পীতৰামক এফলীয়াকৈ মাতি আনি কয়)

কবিম—লথো, এই লথো, এইপিনে আতাচোন, ঐ পীতৰাম, কপচিং, শুনচোন ।

লথো—কি হল ও ?

কবিম—গুঁইমাবীৰ ভাওনালৈ আমি যাবই লাগিব ।
ভেদেউহঁত গৈছে । পীতৰামে কৈছে আজি বোলে
আকৌ ভেদেউক ব'লোৰামে ভাওনা ঘৰতে ধৰিব
পাৰে । যাওঁ ওলা, কপচিঙো ওলা ।

লথো—কপচিঙো যাব নে কি ?

কবিম—ওঁ বে, আমি অলপ হুচিয়াৰে যাব লাগিব ।
মনত নাই, তেজবহুৰ বিহুত যে মাৰিছিলো....
তেতিয়াৰে পৰা গুঁইমাবীৰ চেঙেৰা বিলাকৰ আমাৰ
ওপৰত এটা নজৰ আছে । আজি আকৌ এই
ব'লোৰামো হিহঁতৰ লগ লাগিছে । ব'ল দেবি
নকৰিব ।

কপচিং—চঃ, যাৰাই লাগে আক । ইয়ে স্বৰকে এবাৰ
যাংনে কি ?

গীতৰাম—কিয় ?

কপচিং—এৰা, অলপ খায়েই ললং হয় ।

বৰিম—কি ? লাওপানী ? নেলাগে দে, বল ।

এহান

দ্বিতীয় অঙ্ক

পঞ্চম দৃশ্য ।

—সাতোলাৰ ঘৰ—

[বোলোবামে বহি পৰা বতি থাকে]

বলো— উঃ এই খেকাবখাতী হেৰিয়াৰ জীয়েকৰ
লগত মোৰ ইমান লখু লাঞ্ছনা, ভাঙনাত অত
বাইজৰ আগত লখোঁৱে মোক যি কেইটা চৰ
মাৰিলে, মই— মৰি যোৱা হলেই ভাল আছিল।
তেওঁ ৰে গাৱৰ গাভৰু ছোৱালী কেইজনীৰ আগত
মোৰ এনে অৱস্থা হল আক। (অলপ ভাবে)

নেপথ্যত সাতোলা—হেৰ বাপাই, পৰা বতিছনে ?

বলো— (ভোৰ ভোৰাই) বহ এখোন পৰা !

নেঃ সাতোলা—হেৰৌ কি বহ ?

বলো— বোলো বতিয়েই আছে। দেখোন, ছোৱা নাই
এতিয়া কি কৰিম ? (আকৌ পৰা বতে) সকলো
কথাৰ গুৰি এই কুন্ধচীয়া পীতবাম ! ই হল
আচল ভীৰষণ। মোৰ পৰা কুহলিয়াই কুহলিয়াই
কথাখিনি উলিয়াই লৈ এই পানী হেৰামী কৰিম
টোৰ আগত কৈ দিয়েগৈ। তই ইয়ালৈ আহিবি

বাপেৰে ! ম'হৰ চালৰ ফানতীৰে তোৰ গালমুখ
একেবাৰে মেটুৰা মেটুৰী কৰি দিম ।

নেপথ্যত সাতোলা— হেৰ হল যদি লৈ আহ । পঘা এগছ
বতোতেই দেখোন বেলি লুটি খাবগৈ ।

বলো— নিছো বহ । (খবকৈ পঘা বতে) তেওঁ বুলি
ভেদেউৰ আশা মই সতকাই নেৰিছোঁ । মাছ
ধৰিব নোৱাৰিলেও বিলকে ঘোদা কৰিম । যি
আছে কপালত ! এৰা— জাপবী বেজিনীৰ ঔষধ
বিলকৈ যোৱা শুনা নাই । আচল কথা এতিয়াহে
বুজিলো; পীতবামে মোৰ পৰা কথাটো লৈ
লখৌৰ আগত কলেগৈ, লখৌৰে গৈ ভেদেউক
কলে, সেইহে তাই দমিলীয়ে দিয়া তামোলখন
গচকি আক তেলৰ বটলটো খাপমাৰি আনি ভাঙি
পেলালে ।

নে: সাতোলা— বাপাই !

বলো— কি ?

নে: সাতোলা— হলনে নাই ?

বলো— হৈছে বহ ! ইমান চেলোক— ই, পীতবাম ।
বাক ভাই, এইবাৰ আক কাকো সঁজাত কথা
নেযায় । গাব নোমেই শতুক । এইবাৰ জাপবীয়ে
ষিটো দৰবৰ কথা কৈছে— যদি পাওঁ কাকো সঠায়
নেলাগে । চাৰি আলিৰ হাটৰ দিনা জিলাৰ পৰা

যিটো ঢেকেয়া বেপাৰী আছি বহেছি, সিয়েই
বোলে কাম সেন্দূৰ আনে । যিমানেই দাম হক
বাপেকে ! আনিমেই আনিম । জাপৰীয়ে তাত
কেবল অলপ মন্ত কৰি দিব ।

নে: সাতোলা—হেবৌ তই কি কৰিছ ? পঘা বতিছনে-
নাই কাৰবাৰ লগত কথাহে পাতিছ ?

বলো—ক’তনো কথা পতা শুনিলি ? নিছে ।

(পীতৰামৰ প্ৰবেশ)

পীতৰাম—বলোকাই কি কৰিছ ? [মিহিকৈ মাতে]

বলো—অ’ পীতৰাম ! (পীতৰামলৈ একে ধৰে চাই আক
হাতেৰে খেপিয়াই ওচৰত থকা মৰাপাটৰ গুণ
লগোৱা বাইডাল হাতত লৈ) কটা, লখৌ
কৰিমৰ চুৱা খোৱা ! তোৰ আজি মই কলদিন
চিঙিহে এৰিম ।

নে: সাতোলা—হেবৌ, কিহে পালে বাপাই ? অ’ বলো—
[প্ৰবেশ কৰি] দেখা, দেখা, দেখা । হেবৌ
নাহিলিনে ঘূৰি । মৰে কেনেকৈ চোৱা এতিয়া ।
ব, বাপেৰে ! তোৰ আজি গাৰ বাপুৰাম বাহিৰ
কৰিম ।

[প্ৰস্থান]

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

তৃতীয় অঙ্ক ।

প্রথম দৃশ্য ।

[ষোলান দেউবীর ঘৰ— নাম গাই গাই ভেদেয়ে
চোতাল সাৰি থাকে]

ভেদেউ— “বামচন্দ্র সক বুলি, এ হবে জগতে হাঁহিলে
বামহাতে ধেনু ধৰি, এ হবে মাঝে ভাঙিলে.”

(ঠাই সাৰি জাবৰ গোটাই লৈ প্রস্থান)

[বলোবামৰ প্রবেশ]

বলো— প্রভু ! তুমিহে জানা ; এটা কোটৰ লগত নগদ
পাঁচ মহা কপ ভাঙিছো । ঢেকাললীয়াই ফুটাকড়ি
এটাৰ ইফাল সিফাল নকৰাল । জাপবীয়ে ছুটা
“ফু’ট, পকা আধলি চাইটা ললে । [জেপৰ
পৰা কাম সেন্দূৰ উলিয়াই ডাঙৰকৈ কপালত
এটা ফোট লয়] প্রভু ! সবকাৰা আক [হাতখন
টিকনি ডালত মচি, বুকত হাত দি চকু মুদি
মহামায়া কাম সেন্দূৰ ! অস্তবত থিত দিয়া ।
আজি ক’ত সাৰিবি ! জাপবীৰ কথা মতে হ’লে,
কোটটো পিকিয়েই যাকে প্রথমে দেখা পায়,

সেয়ে বোলে পাচ লয় । [অলপ ভাবি]
এতিয়া যদি মাত দিওঁতেই ভেদেউৰ সলনি দেউবী
নিজে আহি ফোট দেখি অমাৰ পাচ লব লাগিল
তেনেহলে বিহহে খালো আক ! যাৰ নাম কাম
সেন্দূৰ এলাপেচা বস্তু নহয় ; যাক সবগৰ অপে-
খবীয়েহে পিন্ধে । নাই ফোটটো লুকুৱাইহে ৰাখিব
লাগিল । [কপালত হাতদি ফোট টো ঢাকি ধৰে]

বলো— (লেনিয়াই) ভেদেউ, অ' ভেদেউ, ঘৰত আছনে ?
নেপথ্যত— আছো, কোন ।

বলো— মইহে, মাতটো চিনিব পৰা নাই নে ?

নেপথ্যত— নাই, কোন নো ?

বলো— এই, বলোবাম ।

(ভেদেউৰ প্ৰবেশ)

ভেদেউ— কিয় আহিছ ইয়ালৈ ?

বলো— (কপালৰ পৰা হাত গুচাই) নাই, এই পিতা-
য়েৰৰ লগত অলপ কথা আছিল (কপালৰ ফোট-
টোলৈ চকুৰে ইঙ্গিত কৰে, তাৰ পিচত আঙুলিৰে
দেখুৱাই পুলুং পালাং কৰে)

ভেদেউ— বলিয়া মানুহৰ দৰে সেইখন কি কৰিছ ?

বলো— এয়া, (ফোটটোলৈ আঙুলিয়াই) দেখা নাই, কাম
সেন্দূৰৰ ফোট । এইটো ; (হাত বাউল দি মাতে)
পিচে পিচে আহি থাক, সোৰ সোৰকৈ আহি

থাক । (অলপ আগবাঢ়ি গৈ উভতি চাই)

আহ ও এইজনী । ধৰ্ম্মৰ বল ।

ভেদেউ— বাঢ়নীৰে কোবাম মাৰে , নিলাজৰ সঁচ ! পিতাই
অ' পিতাই, পিতাই ঐ !

বলো— (খৰ ধৰকৈ) আহ ! আহ !! মন্ত্ৰৰ বল, আহ ।

কাম সেন্দূৰৰ বল, আহ । হৰ বিম্ব হৰ (ফু মাৰে)

(ভেদেউৰ গাত দূৰৰপৰা দুবাৰমান ফু মাৰে)

ভেদেউ— মুখতে গোৰ মাৰি পঠিয়াম (ভৰি ডাঙে)

বলো— মহাদেউৰ শপত, পাৰ্বতীৰ শপত, কাম সেন্দূৰৰ
বল, যেনেকৈ আহ তেনেকৈয়ে আহ ! এই
লৰে চৰে, সাত পুৰুষ নন্দিত পৰে !

(অগত্যা বলোৱে যাওঁ নেযাওঁকৈ ইফালে সিফালে
চাই ঘনাই মানুহ মতা দেখি দৌৰ মাৰে আক
গৈ থাকোঁতে ফোটটো মচি কয়) ধেংটেৰী,
এইবিলাক চৰ মিছা (প্ৰস্থান)

ভেদেউ— ভগুৱাৰ লৰা , আজি পিতাই ঘৰত থকাহলে
চৰ খালিহেঁতেন ; উঃ কটা, এনে নিধক মানুহ
মুখত থুৱালো, লখোঁৱে অত বাইজৰ আগত চৰিয়ালে
তেওঁ লাজ নাই । (প্ৰস্থান)

তৃতীয় অঙ্ক।

দ্বিতীয় দৃশ্য

[গাৰলীয়া বাট, হাতত বৰশীৰ চিপ লৈ লখৌৰ প্ৰবেশ]

লখৌ— ঈনো ইমান পৰ কি কৰিছে। ইফালে বেলি
পৰি যায়। (কৰিমৰ প্ৰবেশ)

লখৌ— কিনো কৰিছিলি অ'।

কৰিম— ব'না বাবাজান বাহিৰতে বহি আছে। কেনেকৈ
আহোঁ অ'।

লখৌ— তোৰ বাবাজানৰ খজা বন্দুকটো আনিব নোৱাৰিলি ?

কৰিম— না ভাই, বেনেবাকৈ গম পালে একদম মোক
মাৰি হজম কৰি দিব।

লখৌ— (দূৰলৈ দেখুৱাই) এই গছ জোপাত ভাটো
পোৱালী আছে হ'বলা অ'।

কৰিম— হাঁ ঠিক খৰিছ। পাৰো দে, তই উঠ [দূৰলৈ চাই]
সোৱা, ভেদেউ এই পিনে পানী নিবলৈ আহিছে।
তই গছত উঠ। মই সেই খিনিতে লুকাই থাকোঁ।
পানী বুৰাই উভতি আহিলে তাইক ভয় খুৱাম।
(লুকাই) [নাম গাই গাই ভেদেউৰ প্ৰবেশ]

ভেদেউ— “আকাশত বনালে অ’ গোলেখৰ
ককচন কুকুৰা অ’ গোলেখৰ
কাহিলি কাহিলি দেখে গোলেখৰ
তোমাৰে আমাৰে নাই ভিন-পৰ

মোৰ অতি মৰমৰ” [প্ৰস্থান]

[কবিম ওলাই আহে]

লথৌ— [গছৰ ওপৰৰ পৰা] কবিম, এই কবিম, সাপ ঔ ।

[কবিমে ওপৰলৈ চাই]

কবিম— আ, কি হাপ ঔ ? নাম, নাম, নাম ! গছৰ পৰা
নামি আহ ।

[লথৌ নামি আহে]

লথৌ —চকৰি কেটী যেন পাইছোঁ ।

কবিম —[ফৰ্মুটি বিচাৰে] বেয়া মাজুহৰ হাতত পৰিছ
নহয় আজি ।

লথৌ— ঐ খোবোঙত সোমালেই ঔ !

কবিম— হোমাল নে কি ? [ভিতৰলৈ দেখুৱাই] হেই
ছুটা চিনি পাইছনে ?

লথৌ— ক’ত অ’ !

কবিম— হেই ছুটা । নদীৰ ফাললৈ যে গৈছেগৈ । দেখিছনে
নাই নে ?

লথৌ— দেখিছোঁ । কোননো সেই ছুটা ?

কবিম— কাবুলী হ’ । যোৱা বছৰ যে জাবকালি ছুটাই

হুটা হুলভাব লৈছিলো ।

লখো— কি শূলভাব ওঁ ! হে'ৰ কেতিয়া ?

কৰিম— গৰম বনিয়ান, ডিঙিটো ৰে কেপেয়া মৰা ।

লখো— অ' মনত পৰিছে, পইচা দিয়াই নাই নহয় ।

কৰিম— দূৰ, বিৰি খাবলৈ পইচা এটা নাই, আকৌ হুল-
ভাবৰ দাম দিয় ? তবে ছনিছোঁ বোলে গাৱন্ত
হিঁতৈ বৰ অ জুলুম' লগাইছে ।

লখো— এ, ম'হৰ লাখুটিৰ কোবত সত্ৰ এৰিব ।

নেপথ্যত ভেদেউ— কোন ক'ত আছ' মোক নিলে ওঁ,
আহুঁত ওঁ ;

কৰিম— আবে, হেইটো ভেদেউৰ মাত নহয় নে ?

লখো— হয় ভাই, (ছয়ো ধাপলি মেলে)

পট পৰিবৰ্ত্তন ।

[কাবুলীয়ে ভেদেউক খেদি কৰে,
শেষত ভেদেউ পৰি ৰায় আৰু কাৰৰ
কলহটো ভাগে, কাবুলীয়ে হাতত ধৰে]

১ম কাবুলী— ঠিক চে মুখ বান্ধ অ' ।

২য় কাবুলী— ঠিক্ হ্যায় ।

(কবিম আক লখৌৰ প্ৰবেশ)

লখৌ— খেকাৰখোৱা কাবুলী, বন্ধা নোহোৱা দেশ পাইছ ?

[ছয়ো কাবুলীক কাবুলী পলায়,
কবিমে পিচে পিচে খেদি যায় ;
লখৌৱে ভেদেউক ধৰে আক বাক
খুলি তুলি দিয়ে]

লখৌ— তই ক'ববাত দুখ পালিনে কি ?

ভেদেউ—দুখ পোৱা নাই । পিচে কাবুলীয়ে যে মোৰ
হাতত ধৰিলে—মোৰ কি গতি হ'ব (কান্দে)

লখৌ— নাকান্দিবি ভেদেউ, আমিহো সাক্ষী আছে, তোৰ
কোনো ভয় নাই ।

(কবিমৰ উদ্ধাতু খাই প্ৰবেশ)

কবিম— (ফোপাই জোপাই) লখৌ, ইয়াৰ পৰা যাওঁ
ব'ল ! হেইটো চাগৈ চোন, মুখেদি ভেজ
[হাতেৰে দেখুৱাই] এই হোপা, জিভা ইমানলৈ
[হাতেৰে দেখুৱাই], আলজিভা নামি আহিল,
খাৱৈত এদমটাই পৰি আছে । দৌৰি যাওঁতেই
এটাক পিচ ফালৰ পৰা লেং মাৰি পঠিয়ালো,
তিন তেলেঙী খাই খাৱৈত পৰিল গৈ । ওপৰত
বহি লৈ পকা চপৰাবে নাক মুখ হমান কৰি

দিলো । এতিয়া মৰে বুলিহে ভয় লাগিছে ।

লখৌ— ভেদেউ, ব'ল ।

কৰিম— চাওঁ, ভেদেউ, তই ক'ত দুহ পালি ?

ভেদেউ— নাই ককাই, পাৰিম ।

কৰিম— ব'ল তেনেহলে ব'ল ।

[প্রস্থান]

তৃতীয় অঙ্ক

তৃতীয় দৃশ্য

[সূত্ৰধাৰীৰ ঘৰৰ আগ চোতাল।]

—বাজহুৱা মেল—

[আগত তামোলৰ বটা লৈ সূত্ৰধাৰী, গায়নবৰা, আৰু
হুজনমান মানুহ বহি থাকে ; তাৰ পিচত লাহে লাহে
আৰু হুজনমান মানুহ আহি বহে]

গায়ন বৰা—সূত্ৰধাৰী! মহাপুৰুষক তিথি আহি পালেহি
নহয়, পৰশ্চে এই বাৰ নো কি নাট মেলিবৰ
মনোনীত কৰিলা ?

সূত্ৰধাৰী—কি নো নাট মেলিবাহে গায়নবৰা ? অৰ্থবালৈ
মানুহ গৰু বিচৰা দি বিচাৰিব লাগে । ডেকা
লৰা খন আহিলেও অত এজুষ, তত এজুষ হৈ
বিৰি ধপাত জপি চেলা চাললৈ যাব, বিছা
বাবলৈ যাব, কাঠি চেলেকাই দাত মুখ সিঙতাই
বহি থাক । [বায়নৰ প্ৰবেশ]

বায়ন—হেবা গায়নবৰা ! তোমাৰ কলি গৰুজনী অলপ
চম্ভালিবাহে । তাতিক তাতি বুলি নেমানে দেউতা

গকয়েই নে গাহৰিয়েই নে মাৰণনি ।

গায়নবৰা— তেনে কথা নকবাহে বায়ন । গকনো কাৰ
ঘৰত নাই হে ? গকৰে ত্ৰাতি-চকোৱা ভাঙেই । সেই
বুলি, গাহৰি কুকুৰাৰ নাম লোৱা কিয় ?

সূত্ৰধাৰী— এৰা দিয়া গায়ন বৰা, তোমাৰ গকজনীও
একালি অটনাই ।

(মেধিৰ প্ৰবেশ)

মেধি— অ, কি অইনাইৰ কথা কৈছাহে, সূত্ৰধাৰী ?

সূত্ৰ— এই আমাৰ গায়নবৰাৰ গকজনীৰ ?

মেধি— অ' সেই জনী ! সেই জনী আগৰ গায়নবৰাই
হিৰিষ্মা বাকসী পুহিছে ।

(সকলোৱে হাহে)

মেধি— (বহি) ক'তা, গাওঁবুঢ়াইত নায়েই দেখোন ?

(গাওঁবুঢ়াৰ প্ৰবেশ)

অ গাওঁবুঢ়া, বহুত দিন জীয়াই থাকিবা দিয়া-
এই মাত্ৰ তোমাৰ নাম লৈছিলোহে ;

গাওঁবুঢ়া— কলিকলীয়া মনুষ্য, আক নো কেইদিন থাকিবা,
মোৰ জঁশৰ ।

মেধি— এৰা, পিচে আমাৰ সাতোলা ভাঙু বী গ'ল কলৈ ?

গায়ন— ও জানো দিয়া ।

সূত্ৰ— সাতোলাও নাই, বাৰিকাও নাই । কিবা সোপা
ঢ়িলা মানুহ । বোলে “ৰজাৰ কাৰ্য্যক লাগি
বৈদে কৰে হেলা,,; ৰাজহুৱা মেল এখন,

তালৈকো আহিবলৈ ইমান গহবী নে ?

(সাতোলা আৰু বাৰিকাৰ প্ৰবেশ)

সূত্ৰ— কিনো কবাইক হে তোমালোকে টুপুকা মাৰি
ঘৰৰ ভিতৰত ?

সাতোলা এ প্ৰভু সকল ! লেঠা জানো কিবা এটাহে
(বহে আৰু জোলোঙাৰ পৰা ভাঙৰ চিলিমটো
উলিয়াই ভাঙ কুটে)

মেধি— অ ! তুমি দেখোন গেজাৰ চিলিম এৰিবই পৰা
নাই ? ইফালে গান্ধীৰ ভলমটিয়াৰিয়ে গাঁৱে গাঁৱে
কুমটি কৰি চিঞৰি টেটু ফালিব লাগিছে, ইপিনে
তুমি হোপাত চিলিম ভুফাল কৰিছা। কিবা,
আকেল নোহোৱা মাগুহ দিয়া তোমালোক।

সাতোলা— থৈ দিয়াহে মেধি, গান্ধীয়ে কুমটি কৰি কৰি
ফালিলে দিয়া। সূতাৰ লেবাই চৈক্যা পইচা
চাৰি জনা হ'ল, দিয়াচলাইব গোটে পইচা
হ'ল। গান্ধীয়েনো কি চৰাজ্যতো দিয়ে ক'বই
পৰা নাই। খালি কুমটিহে কুমটি। যদি বজাৰ
খেজানা ফেৰাকে ৰেহাই দিব নোৱাৰিলে, তেনেহলে
তেনেকুৱা চৰাজ্য হ'লেই বা নহলেই।

বায়ন— নহয় হে সাতোলা, এইবিলাক উপলুঙা কৰা কথা,
নহয়, গান্ধীয়ে এইটো উপযুক্তিতাই কৰিছে।
নহলে তোমাৰ ত'ৰ ভাটিৰ পৰা মাগুহ এনেকৈ

ভাগে নে ? আমাৰ ইয়াতে একোজনে কেনে
 শুৱলা নকীতা কৰে দেখা নাই নে ? বকীতা
 বিলাক অলপ তহকিত কৰি চাৰাচোন, ত্ৰাব
 কোনোবা এটা পঁইত বেফাইত কৰিব পাবানে ?
 সাতোলা - সেইতো হ'লে হয় দিয়া । চুৱাখোৱা বস্তু খাই
 পালো । এতিয়া এবিৰওহে নোৱাৰি—কিনো কৰিম,
 মোৰ গুৰুহঁত— সেই, কথাত হে কথা ওলায় ।
 সিদিনা ছোৱালীজনীৰ ঘৰলৈ গৈছিলো, যাওঁতে
 পাক্ষীমৰীয়া গাৱত এখন বৰ ডাঙৰ গান্ধী কুমটি
 হৈছিল দিয়া, জিলাৰ পৰাও দুই চাৰিজন ভদ্ৰ
 আহিছিল । তাতে আমাৰ কলীয়াবৰ হবলাল
 পণ্ডিতে কিছু কিছু বকীতা কৰিলে, পিচে
 জিলাৰপৰা পিলপিলিয়াকৈ এজন ডেকা উকীল
 আহিছিল (এই বিলাক কথাৰ মাজত ৰাইজে “হয়”
 পৰি যায়] তেওঁহলে ভালকৈয়ে এজোলোকা
 মাৰিলে । তাতে, মলো নামলগোৱাই— চিনি
 পোৱাই নহয়-- পাক্ষীমৰীয়াৰ নামলগোৱা-- সেই
 তেওঁ, যিটোহে ছাগলী বান্ধ ছোৱাল খবিলে—
 তুমি আছা— এঃ, ধইন্ ধইন্ পৰি গ'ল
 নহয় [ৰাইজৰ মাজত উৎসাহ দেখা যায়]

ৰাইজ— পিচে, পিচে ?

সাতোলা - পিচে, প্ৰভু সকল, হেজাৰ হওক বাকবি খচকা

উকীল— চুঙা চাই সোপা দি গুচি গ'ল দিয়া ।
এৰা, এই বিলাকক নো মাক-বাপেকে কি খাই
তুলিছিল, ক'বই নোৱাৰো । একোটা কথা
তাৎজুপ দিয়া । .

সূত্ৰ— বাক ৰাইজ, এতিয়া আমি এইবোৰ কথা এৰিবহে
লাগে, পলম হৈ যায় ।

মেধি— এৰা এৰা, হয় । “ফটা কঠা তিতেমানে গালৈহে
গধুৰ” । গাওঁবুঢ়া, এতিয়া ৰাইজৰ আগত কথাটো
প্ৰমুখ্য কৰিব লাগে ।

গাওঁবুঢ়া— ঘটনাটো সকলোৱে অলপ অৰুপ ঘনুক ঘানাকৈ
শুনিছেই । আমাৰ মোলান দেউৰীৰ জীয়েক ঘাটলৈ
পানী আনিবলৈ গৈছিল । ইতিমধ্যে সৰে আমাৰ
গাঁৱত যে ঘূৰি ফুৰিছিল, কাবুলী তুটাই, তাইক
অকলশৰে পাই, হাতত ধৰে । পিচে কোনোবা
কোনোবা আছি, বোলে হেনো একৱাই দিয়ে, এই
গুণ এই ব্যৱস্থা আৰু ।

সূত্ৰ— বাক বুইছোঁ ৰ'বা । কোনোবা কোনোবা বুলিলেতো
নহব । কোনে কোনে দেখিছিল, তেওঁ লোকক
মাতি আনি মেলত হাজিৰ কৰিব লাগিব ।

গায়ন— উঃ কটা ! জীয়াৰী বোৱাৰী দেখোন ওলাব নোৱাৰা
হ'ল একা ।

বায়ন— নহয়হে গায়নবৰা, আমি আক' বলোবামৰ পৰা
শুনিছো তাই বোলে সিহঁতক কিবা এটা কৈছিল ।

তাতে তাহাঁতেও চল পাই, অলপ ধেমালি কৰিছিল।
এনেতে তোমাৰ কৰিম আক লখোঁৱে দেখা পাই,
ছুয়োটাকে হুহু টাঙোন দিলে।

সাতোলা—এবা, তাল এখন কেতিয়াও অকলে নেৰাজে।
গাওঁবুঢ়াই যে কথাটো ক'লা, “কিবা গছত গক
উঠা; হোলোঙাৰে কাণ খজুৱা”। ইফালৰ পৰা
কিবা এটা উদাহৰণ নেপালে, মেখেলা পিন্ধা
কাবুলীয়ে ইমানটো তাগিদা কৰিব নোৱাৰে।
(ওপৰলৈ চাই টুকুৰীয়াই) সহিত সহিত সত্যৰ
জেঠি।

গাওঁবুঢ়া কি ও বলোৱাম, কি হৈছিল?

বলোৱাম—মই তেতিয়া ঘাটতে বৰশী বাই আছিলো।
ভেদেউ তেতিয়া পানী বুৰাবলৈ আহে। কাবুলী
ছুটাৰে সৈতে কথাপাতি অহা মই দেখিছোঁ।
তাৰ পিচত, কাবুলী ছটাক তাই দুখন তামোল
দিয়ে। তাৰে এটা কাবুলীয়ে তাইৰ হাতত ধৰি
কাণে কাণে কিবা এটা কওঁতেই, লখোঁ আক
কৰিম আহি পালেহি।

গায়নবৰা—ব, তোৰ কথাতো সিমান সজাত নাই।
তোৰ গাতো আকোঁ পাক আছে নহয়। তই
জানো কম শ্ৰেণীৰ লৰা। তই ভেদেউক যিখন কৰি
ফুৰিছ, শুনিলেই বিচুৰ্ত্তি।

সাতোলা— (বলোৰ প্ৰতি) তোক ইয়াত চেপচেপাবলৈ
কোনে মাতিছে ? নগলিনে ইয়াৰ পৰা, কটা,
ডগাবাজ ।

সূত্ৰ— বাৰিকাক পঠিয়াই দি মোলান দেউৰী, তেওঁৰ
জীয়েক, কৰিম আৰু লখোঁ— এওঁলোকক মেললৈ
মাতি অনা হওক । আপুনি আচল কথা ওলাই
পৰিব নহয় ।

গাওঁবুৰা— এৰা বাৰিকা, তুমি এওঁ লোকক জান দি আহাঁ ।
(বাৰিকাৰ প্ৰস্থান)

বায়ন— যদিহে কথাটো সঁচা প্ৰমাণিত হয়, তেনে হলে
খেলৰ পৰাতো বাদ পৰিবই, ঘাটে পানীয়েও নিষেধ
কৰিব লাগিব ।

শ্ৰেণী— কি নো মানুহ গৰু মাৰিছেহে ? তাতে ঘাটে
পানীয়ে নিষেধ কৰিবলৈ ওলাইছা । দোষ চাই
দণ্ড হ'ব লাগে । উদ্ধাৰ পৰাচিত হলেওতো হ'ব ।

সাতোলা— এ, উদ্ধাৰ পৰাচিতৰ কথা কৈছাতো । ইপিনে
আকৌ পইচাৰ আয়দানিটোও চাবা । পৰাচিত
বুলিলেই পৰাচিতটো নহয় নহয় । যিহে বায়ুৰ
খোকা, কলত দিয়া, থলত দিয়া কৰোঁতেই
গোহালী গোটেইদো উদং হ'ব ।

গায়নবৰা— ব'বা চোন ব'বা । ষটনাটো সচানে মিছা
তাৰ 'তাইন' নাই, ইপিনে দণ্ড বিহিলাই । ইয়া-

কেহে বোলে, “ৰাজহুৱা মেলে ফটাঁজালে সমান।”

সাতোলা— গায়নবৰা, কথাৰাৰ বেয়া সুৰত গালা নহয় ?

বোলে “কথাৰ সুৰত বটা পায়, আকৌ কথাৰ সুৰত কটা যায়।”

গায়ন— কিনো বেয়া কথা আৰাৰ কলোহে মই।

সাতোলা— আকৌ সোধাহে ! কিয় ! অতটি বাইজক তুমি ফটাঁজাল পতা নাই ? ফটাঁজালৰ অৰ্থটো কি ?

সূত্ৰ— এৰা দিয়া গায়নবৰা, সাতোলাই ঠিকেই ধৰিছে। বুঢ়া হ’লাহি তেওঁ সমাজত কথা এৰাৰ কেনেকৈ ক’ব লাগে, তাৰ স্ৰিচাৰ নেপালা ! মেৰপাক দি ধৰিলে এতিয়া মেলৰ ওপৰতে আকৌ এখান মেল বহে।

গায়নবৰা— (ডিঙিৰ গামোছাখন মোকোলাই, বাইজৰ ফাললৈ আগবঢ়াই মাটিতে থৈ হাত জোৰকৈ) নাই প্ৰভু সকল বাইজক তেনে কথা ক’বলৈ মোৰ কি শক্তি আছে ! আটুৱাৰ তলৰ ম’হ মোহাবিলে মৰে। ফটা মুখৰ বাইক ওপৰাই ওলাল, এই-বাৰলৈ বাইজে খেমা দিব লাগে। (সেৱা কৰে)

গাওঁবুৰা— হৈছে, হৈছে। বোলে, “সেও হ’লে পকাধানে এবি দিয়ে বাট।” বাইজে এই বাৰলৈ এবিছে। (মোলান দেউৰী আৰু ভেদেউক লৈ বাৰিকাৰ প্ৰবেশ)

আহিছা দেউৰী ? বহাইক । পিচে বাৰিকা, কৰিম
আক লখৌ কত ?

বাৰিকা— সিহঁতো আহিব লাগিছে ।

সূত্ৰ— বাক, তেনে ভলে বেলি কৰাৰ সকাম নাই ।

গাওঁবুঢ়া—[মূৰ ছুপিয়াই ইঙ্গিত কৰে]

গাওঁবুঢ়া— পিচে দেউৰী, তুমিতো গাৱৰ এজন প্ৰমুখ্য
মানুহ । সঁচা সঁচি কথা কবা চোন কি হৈছিল—

দেউৰী— প্ৰভু সকল ! মই মানুহটো ঘৰত নাছিলো ।

পথাৰৰ পৰা ঘূৰি আহি পাওঁ দেখোন, ছোৱালী-
জনীয়ে কান্দি আছে । সুধিলত কলে, তাই হেনো
পানী আনিবলৈ যাওঁতে কৰবাৰ কাবুলী ছুটাই
শাতত ধৰিছিল । এনেতে আমাৰ লখৌ আক
কৰিম আহি বোলে একৱাই দিলে । এই বৃত্তান্ত ।

সাতোলা— কোন হে সেই ছুটা, কি বুলিলা, লখৌ নে
মখৌ, আছেনে নাই ইয়াত ?

দেউৰী— লখৌ হ'ল, আমাৰ বগীবাম ককাইৰ— হাইজাত যে
চুকাল— তেওঁৰ লৰা । আক কৰিম বোলাটো
আমাৰ ওৱাহেদ্ মুখ্য গতচনে যে চুকাল, তেওঁৰ
লৰা ।

সাতোলা— 'অ' আচল শিৰোমনি হালেই ।

(লখৌ, কৰিম, কপচিং, হলিবাম আক পৌতবামৰ
প্ৰবেশ আক আঁতৰত বহি ফুচফুচাই কথা পাতি
থাকে)

সূত্র— অ' ডেকা লৰাবাঁহ ওলাইছেহি , পিচে কপচিং
তই যাব কলৈ ?

কপচিং—ক্যা ?

সূত্র— নাই সুধিছোহে ।

কপচিং—হুদিৰিয়াই ক্যা ?

সূত্র - অ' বাক বাক ; (স্বগতঃ) লাওপানী খাই লবাব
পাত হচেই নাই । (বাইজক) এনেকৈ সাক্ষীৰ
কোনো প্ৰয়োজন নাই । বাপেকেতো হাতত ধৰাটো
স্বীকাৰ কৰিছেই । তবে বাইজে এবাৰ ছোৱালী-
জনীক সুধি চাব পাৰে ।

গাওঁবুঢ়া—বাক ভেদেউ, তই কচোন কি হৈছিল ?

ভেদেউ—মঠ আৰু কি ক'ম ; পিতায়ে কোৱা কথা সঁচা ।
সেইখিনি সময়ত কৰিম আৰু লখৌ আহি নোপোৱা
হলে মোৰ যে কি গতি হ'লহেতেন ! (তললৈ
মূৰ কৰি কান্দে)

গাওঁবুঢ়া—লখৌ কৰিম, তইতে কেনেকৈ দেখিলি ?

লখৌ—কৰিমে ময়ে নবশী বাবলৈ গৈছিলোঁ । এনেতে
ঘাটত ভেদেউৰ চিঞৰ শুনি ছয়ো ধাপলি মেলিলো ।
গৈ দেখো যে কাবুলীয়ে তাইৰ হাতত ধৰি টানিছে
উধাই-মুধাই কেইটামান টাঙোন দিওঁতেই সিহঁত
পলাল ।

গাওঁবুঢ়া—হয় নে কৰিম সঁচানে ?

কৰিম—হঠা দিয়া দেদাই । চকুৰ চামনেই এই ঘটনা ।

ঘটনা দেখি, তোমাৰ মূৰত খুন চাপি গ'ল দিয়া ।
লাঠিৰ কোবত, কাবুলীয়ে পানী তিনিফাল কৰি,
নদী পাৰ হৈ গল' ।

গাওঁবুঢ়া— তেনেহলে হাতত ধৰা কথাটো সকলোৱে স্বীকাৰ
কৰিছে । কি কোৱা সূত্ৰধাৰী ?

সূত্ৰ— এৰা, বাক শুনাচোন (কাণে কাণে কয়) ।

গাওঁবুঢ়া— দেউৰী, তুমি বাইজক বৰসবাহ দি উধাৰ পৰাচিত
হ'ব লাগিব । পাৰিবানে নোৱাৰা ?

দেউৰী— মোৰ নিচিনা ছালছিগা ভিকছ এটাই কেনেকৈনো
এটা উধাৰনি বৰসবাহ দিওঁ । প্ৰভুসকলৰ নি
ইচ্ছা তাকে কৰক । মোৰ উপায় নাই ।

বায়ন— উপায় নাই বুলিলেতো নহ'ব দেউৰী । কথাবোৰ
অলপ টং কৰি চাৰা । 'মাটি এডোখৰ বেচিলেও
দেখোন শ' চকুড়ি ৰূপ ওলায় ।

দেউৰী— সেউতো কৰিব পৰাহ'লে দেখোন, কথাটো নাছিল ।
বজাৰ খাজনাৰ লগত বস্তী, ৰূপিত সোপাকে কেঞাক
বন্ধক দিলো । এতিয়ালৈকে ফুটাকড়ি এটা দিব
পৰা নাই । মাদ মুঠেই এমাহ আছে । ইয়াৰ
ভিতৰত দিব নোৱাৰিলে মাটি বাৰী সোপাই
কেঞাব হ'ব ।

মেধি— তেনেহ'লে কথা গহীনেই হ'ল । পিচে, আক এটা
উপায় আছে বুইছা দেউৰী । যদিহে তুমি তোমাৰ

ছোৱালীজনীৰ লগত কোনো লেটি-পেটি নকৰি
আজিয়েই ঘৰৰ পৰা বাজ কৰি দিব পাৰা, তেখেত
তুমি আগৰ যি বাইজৰ দেউৰী, সেই দেউৰীয়েই
থাকিবা নহ'লে খেলৰ পৰাতো বাদ পৰিবাই
বাইজৰ মতে, ঘাটে পানীয়েও নিষেধ কৰা হ'ব।
কি কয় বাইজ ?

বাইজ— তয়, হয়।

সাতোলা— বাইজে আক কবলৈ কিটো বাকী আছে ?

জল জল পটপট ওলায়েই আছে।

দেউৰী— কাটকেই বা মাৰকেই সেইতো হ'লে কৰিব নোৱাৰো।

প্ৰভুসকল ! পো বোলে জী বোলে, সম্বল মাত্ৰ
ইমানেই। কেচুৱাতে মাক মৰিল, তুলিতালি বুকত
বান্ধি ডাঙৰ কৰিছো, তেনেস্থলত... .. (কান্দে)

ভেদেউ— পিতাই, তই নেকান্দিবি। মই আজিয়েই ঘৰৰ
পৰা ওলাই যাওঁ বাইজে যেতিয়া "বিচাৰত মোৰ
গাতে দোষ পাইছে, দণ্ড মই মূৰ পাতি লবই লাগিব।
তইতো মোক ভালকৈ জানই নহয় পিতাই (কান্দে)
(কৰিম উঠিব খোজে, হুটামান লবাই ধৰি বাখে)

কৰিম— (বলেবে থিয় হৈ) দূৰ হ' ! হেই বকম বেইমানি
মই হহি থাকিব নোৱাৰো। (বাইজক) এইটো
আপোনালোকে কি মেল হুখিছে ? কাবুলীয়ে তাইক
জোৰজবন্তি হাতত ধৰিছে, তাইৰ গাত কি দোচ ?

সাতোলা— জোৰজবস্তিয়েই ধৰিছে, নাই কিবা উদাহৰণ
পায়েই ধৰিছে, তাকনো কোনে জানে। ওপৰতে
ফাইটটো দেখুৱালে কি হ'ব ?

লখৌ— বাক ৰাইজ সকল। যদিহে তাইৰ কিবা বেয়া ভাব
আছিল তেনেহাল তাই চিঞৰিব কিয় ! চিঞৰ শুনিহে
আমি গৈছিলো। কথাবোৰ ভাবি চাব, ওপৰে ওপৰে
এটা বায় দিলে কি হ'ব। লৰাৰ ধেমালি নহয়
নহয় এইখন।

বায়ন— উত্তৰ নকৰা কিয়হে গায়নবৰা। জুকা মাৰি বহি
থাকিবা, পিচত তিৰোতা মানুহৰ আগত বিং বিং বাং
বাং খন কৰিবা।

গায়নবৰা— মনত কিবা বিষাদহে বায়ন। মটহে পিচত বিং
বিং বাং বাং খন কৰো ?

সাতোলা— খুচিতেই হওক বা বলৎকাৰ কৰিয়েই হওক, হাতত
ধৰিলে যেতিয়া— ৰাইজৰ আক আন কথা নাই।
কি কোৱা সূত্ৰধাৰী ?

সূত্ৰ— হয়তো ।

ৰূপ'চং— ততঁত দেহানৰ মেল এনেবেদীয়াহে না ? কিনো
মেল লুখিছ কনাই নবং দে। আমাৰ জাতিত হোৱা
হয়, মাৰিয়েই পালং হয় দে !

সূত্ৰ— এইটোক ইয়ালৈ কোনে গাতিছিল ? আগ জুৰি
নোহোৱা কথা কয়।

কপচিং—এহ, তইনা সূত্রধারী, হনি চৰিছে; থুন্ থুন্ নাগি
যাব কবাই নৰিবি।

সূত্র—কটা অগিমান, ইমান কলিজা কাৰ আগত দেখুৱাব
অ' ? (ককালত গামোছা মাৰি থিয় হয়, মেধি
বায়নে ধৰে, সাতোলা স্কককা মাৰি পলায়।)

কপচিং—আহ আজি লাগিয়েই চাং [খেদী মাৰে, কৰিমে ধৰে]

সূত্র—[পিচলৈ আহি] দেখা দেখা ৰাইজ। (সাতোলাৰ প্ৰবেশ)

সাতোলা—উঃ ফুললীয়া ল'ৰা এইটো, চেপিলে ঠুঠৰ গাখীৰ
ওলায়, ইয়াৰ দিলটো চোৱা। ৰাইজ ইয়াক মেলৰ
পৰা উঠাই দিব লাগে। এই কথায় কথা নহয় ?

ৰাইজ—এবা, এবা. এবা !

কপচিং—কা, মুঠং এই দেচোন [বহে]

কৰিম—নেলাগে কপচিং কাজিয়া কৰাব দৰ্কাৰ নাই, ৰাইজৰ
কথাটো তই ৰাখ। পীতৰাম, তই ইয়াৰ লগতে যা,
(পীতৰামে কপচিংক লৈ প্ৰস্থান)

ভেদেউ—ককাইহঁত, তইতে মোৰ কাৰণে কেলৈ মিছাছে
কাজিয়া পেচাল কৰিছ ? মোৰ গাত দোষ যেতিয়া,
ৰাইজৰ কথামতে, মই গাঁৱৰ পৰা ওলালো।

লখো—কৰিম ! কৰিম ! (কৰিমক সাবট মাৰি ধৰে)

ভেদেউ—পিতাই তই নেকান্দিবি, সৰুতে আই মৰি গ'ল।
মোৰ কাৰণে বহুত দুখ সহিলি। কিমানদিন কেটেবা
জেঙেবা নাৰি তোৰ মনত কষ্ট দিছিলো, সেইবোৰ

পাহৰি পেলাবি (সেৱা কৰে) । [কৰিমক] ককাই,
কুলত তই একে নহলেও সৰুৰেপৰা নিজৰ ককাইৰ
নিচিনা দেখি আহিছো তইঁতৰ গুণ মঠ জীয়াই
থাকোঁমানে পাহৰিব নোৱাৰো [লখৌক] পিতাইক
চাৰি, মনত যি আশা কৰিছিলো সি আক নহল।
মই আহিলো ।

লখৌ— [বিচলিত হৈ] বাইজ সকল, কৰিম! [ভেদেউ
ছুখোজ এখোজ কৈ গৈ থাকে] ভেদেউ তই— ।

কৰিম— বহ ভেদেউ, মোৰ এটা কথা আছে । ভেদেউ বয়]
লখৌ! তয়ো কি, তবে, ভেদেউক যাবলৈ দিছ ?

লখৌ— [কৰিমৰ মুখলৈ চাই] সমাজ কেনেকৈ এবো কৰিম ?

কৰিম— আবে থৈ দে তোৰ হমাজ [ভেদেউ যাব খোজে]
বহ ভেদেউ নেহাবি, [দেউৰীক অকলশৰীয়াকৈ মাতি]
তোমাৰ ছোৱালী, আক লখৌ, দুয়োটাই দুয়োটাকে
আজি বহুত দিনৰে পৰা ভাল পায় । নামতহে
বিয়াতো বাকী আছে তুমি যদি কথা দিয়া, লখৌৱে
এতিয়াই তাইক সামৰি ল'ব ।

বান্ধন— কি হে দেউৰী ?

দেউৰী— লুকাই কথা একো নহয় । কৰিমে কৈছে বোলে,
লখৌ আক মোৰ ছোৱালীৰ, আজি বহুত দিনৰ
পৰাই, মনে মনে মিল । এতিয়া মোৰ কথা পালেই,
লখৌৱে তাইক সামৰি ল'ব ।

সাতোলা-- অ' কথা ক'ৰণাত । কোম্পানীৰ জাহাজ মাটিৰ
তলেদি গৈ ভাটি পালেগৈ । তেনেহ'লেতো লখৌও
খেলৰ পৰা বাদ পৰিব ।

লখৌ-- বাইজ সকল, মই তাত মান্তি আছোঁ ।

দেউৰী-- লৰাট ছোৱালীয়ে মিল আছে যেতিয়া কেনেকৈনো
সিহঁতক বান্ধি ৰাখিবা, মোৰো আপত্তি নাই ।

লখৌ-- বাইজসকল, আপোনালোকৰ কথামতেই আজিৰপৰা
মই খেলৰপৰা বাহিৰ হলো ।

কৰিম-- খেলৰপৰা কিয় বাহিৰ হ'বি অ' ? আল্লাৰ ফজলে
মোৰ দুটা গুটি ধানৰ ভৰাল আছে, ঈশ্বৰে দিয়া
তোৰো চাইটা ধান আছে । পৰাচিত্তৰ লগত চব
বিক্ৰী কৰি দিম । বাইজসকল দিনবাৰ এটা ঠিক
কৰি আপোনালোকে কোৱামতেই দেউৰীয়ে উদ্ধাৰ
পৰাচিত্ত হ'ব ।

সাতোলা-- এবা এবা, পৃথিৱী এৰি নো ক'ত পাও দিব ?
“মন কৰিলেই চন বাকৰি মাটিতেই ধন”, হওক,
হওক, বাইজ সমুঠে, কি কয় বাইজ ?

বাইজ-- হৈছে, হৈছে ।

কৰিম-- আহ ভেদেউ. লখৌ, বাইজক হেন্সা কৰ ।

[সেৱা কৰে বাইজে হৰিশ্ৰমনি দি আশীৰ্বাদ কৰে]

==ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ==

—‡—

চতুৰ্থ অঙ্ক প্ৰথম দৃশ্য

[আলিবাট, কবিমে হাতত এচাৰি লৈ
হালোৱা তলিৰ পৰা উভতে]

কবিম—এই বগা হ', হ' ।

(নেপথ্যত ভেদেউ—) অ' ককাই অলপ বৰিচোন ।

কবিম—(উভতি চাই) কোন ? অ' ভেদেউ ।

(কাষত কলহ লৈ ভেদেউৰ প্ৰবেশ)

আজি লখৌ হাল বাবলৈ নাহিল দেখোন ?

ভেদেউ—বাইজৰ লগত হজলৈ গৈছে । বাক ককাই,

তই ইমান পৰলৈকে হাল বাব পাবনে ? বেলি

ভাটি দিলেহি একেবাৰে ।

কবিম—কিয়, লখৌৱে কি ইমান পৰলৈ নাবায় ?

ভেদেউ—কিছুমানৰ যে বান্ধি বাঢ়ি দিওঁতা আছে ।

কবিম—(হাঁহি) অ' এৰা, মই এতিয়া ভাত বনালৈগৈহে
হব । কি কবিম খোদাই নচাপত দুখ লিখিছে ।

ভেদেউ—নহয় ককাই, তই সোনকালে চাইচিতি ছোৱালী
এজনী আন । কিমান দিন আক এনেকৈ থাকিব ?

কবিম—কোনে অ' মই ? না—বিয়া নকৰাওঁ । বা—
লখৌক জুধিৰি ।

ভেদেউ—সুধিবলৈ আক বাকী বখা নাই, সকলো জানিছোঁ

মই কাইলৈ তালৈ যাম ।

কৰিম—(হাঁহি) ক'ত যাবি ?

ভেদেউ—নিহাৰইঁতৰ তালৈ ।

কৰিম—তই লখোঁৰ লগ পাই বৰ দুষ্ট হৈছ । নহ'ব
তাই গাঁৱৰ ছোৱালী হলেও আমাৰ নিচিনা আখৰ
চিনি নোপোৱা নহয় । নেলাগে ভেদেউ, কিয়
নাহক কথাত গৈ লাজত পৰগৈ ।

ভেদেউ—বাক পৰিলে পৰিম । তিবোতাৰ কথা তিবোতাইহে
জানে । তইতে কি বুজিবি ?

কৰিম—বাক বাক দে । তই পানী ভৰালি জানো ?

ভেদেউ—নাই, আহিছোঁহে ।

কৰিম—তেনেহলে যা । দেৰি হ'ল, মই যাওঁ (যাব খোজে)
(পীতৰাম আৰু কপচিঙৰ প্ৰবেশ)

কৰিম—হেৰ তইত যাব কলৈ ?

কপচিং—পথাৰক আহিছিলং দে । (ভেদেউলৈ চাই) তক
আজি বহুত দিনৰ মূৰতহে দেখিলং দে । ভালে
আছ না ?

ভেদেউ—আছোঁ দে ; তোৰ ঘৰত ভাল ?

কপচিং—কাৰ কথানো হুখিছ ? তিবোতা জনীৰ কথা না ?
(সকলোৱে হাহেঁ) ভাল দে ।

পীতৰাম—কৰিম কাইনো ইমান পৰলৈ হাল ৰাইছিলি নে ?

কৰিম—কিয় ? বহুত দেৰি হ'ল নে ?

ভেদেউ—মই তাকে কৈছো—বোলো ইয়াৰ পৰা গৈ জাত

বাঞ্চিলেহে খাবলৈ পাব ।

পীতৰাম—এবা দে, কৰিম কায়ে কিন্তু এইটো বেয়া কাম
কৰিছ । বিয়াখন পাতিব লাগিছিল । আমি
সকলোৱে এই কথাটো কোৱা মেলা কৰি থাকোঁ ।

কৰিম—হয়নে কি ?

কপচিং—নহব লাগিনো কি আছে আকো ? লখোৱে
কৰিলে, পীতৰামে কৰিলে, হলিৰামেও কৰিলে,
নহয় না পীতৰাম ?

পীত—কৰিলেতো ।

কপচিং—ফুটলায়েও আনিলে নহয় না ! আক ময়ো আনিলে
আক নো কোন বাকৌ আছে ?

কৰিম—(হাঁহি) বাক হ'ব দে এটা ।

পীত—হ'ব বুলিলে নহয় কৰিম 'কাই, সংসাৰলৈ আহিছ
যেতিয়া, এটা নাম থাকিব লাগিব ।

কপচিং—নহয় নে? কি আকো, তই যদি নৱাৰ, নহলে
অ'মিয়েই ধৰি আনং ।

ভেদেউ—(হাঁহি) ধৰি আনিব নেলাগে, ছোৱালী আছেই
ককায়ে মন কৰিলেই হয় ।

পীত—ক'বনো ছোৱালী ?

কৰিম—এঃ, এইৰ কথা লুপ্তনিবি ; দেবি হ'ল বাঙ ব'ল ।

কপচিং—(ভেদেউক) নকৰনো কিয়া আকো ॥

কৰিম—বাক হ'ব দে ; ব'ল এতিয়া ।

পীত — নহয় দে ককাই, এই মাহৰ ভিতৰতে তোৰ বিয়া হ'বই
লাগিব । [ভেদেউৰ বাহিৰে সকলোৰে প্ৰস্থান ।

ভেদেউ—(যাব খুজি দূৰৈত নিহাৰক দেখি) আইবে,
নিহাৰ নে কি ঔ, কলৈ যাব ?

[নিহাৰৰ প্ৰবেশ]

নিহাৰ—[হাঁহি] এৰা, মোমাইটিহঁতৰ ঘৰলৈ যাওঁ ।
মোক দেখি উচপ খালি কিয় ?

ভেদেউ—এই মাত্ৰ, কিবা এটা কথাত তোৰ কথা ভাবি-
ছিলো । তই বহুত দিন জীয়াই থাকিব ।

নিহাৰ—নেলাগে ভেদেউ, হোনকালে খোদাই পাৰ কৰিলেই
হয় । চাওঁ হাঁচতিত তামোল আছে যদি
এখন দে [দুয়ো বহে]

ভেদেউ—তই অকলে আহিছনে কি ?

নিহাৰ—নাই, ককাইটিও আহিছে, হৌ তাতে মানুহ এজনৰ
লগত কথা পাতিছে ।

ভেদেউ—[হাঁচতি খুলি তামোল দি] যাওঁ দে, পানী
আনোঁগৈ । কেচুৱাটো আক' অকলে এৰি থৈ
আহিছোঁ ।

নিহাৰ—বাৰি দেচোন, এ আল্লা ! দেৰি হলে লগেৰে
মাৰিব নে কি ?

ভেদেউ—কোনে অ'— ! আগেয়ে জীয়াৰী কালতে বোপায়ে
অলপ তাড়না কৰিছিল, এতিয়া সেই ফেৰাও নাই ।

নিহাৰ— এই ভেদেউ, তইতৰ যে বিয়া পাতি দিছিল হেই
মানুহ জনৰ খলৰ কি অ' ?

ভেদেউ—কাৰ কথা কৈছ ? কৰিম কাইব ? কেলৈনো তেওঁৰ
খবৰ ?

নিহাৰ—নাঠ, এনেয়ে হুধিছোঁ ।

ভেদেউ—এনেয়েনো আকৌ কিয় শুধিছ ?

নিহাৰ— কিয়—হুধিলে জগৰ লাগে নে ?

ভেদেউ—লাগিব তো ! গাভৰু ছোৱালী এজনীৰ বিয়াবাক
কৰোৱা মানুহ এজনৰ খবৰৰ কি দৰ্কাৰ ?

নিহাৰ— (আচৰিত হৈ) কি ? তেওঁ বিয়া কৰালে !
[মৌন হৈ বয়]

ভেদেউ— তোৰ হ'ল কি ? সবগ পৰা মানুহৰ নিচিনা
হলি দেখোন ?

নিহাৰ— নহয় ভেদেউ, মই কিবা অইন কথা এটাহে ভাবিছোঁ

ভেদেউ— বাক বুজিলো দিয়া । (নিহাৰৰ ঠুঠীত ধৰি)

“নদীৰ পানীৰে গা জুৰ নকৰে
নৈত নপৰে ম'নে ।

নিলাগৰ চেনেহে গা জুৰ নকৰে
চৰত নহলে মানে ॥”

নিহাৰ— যা এইজনী— বাক, তেওঁৰ বিয়া, কেতিয়া হল ?

ভেদেউ— নিহাৰ, মই তোক সচা কথা কওঁ শুন । মই আমাৰ
তেওঁৰ মুখৰ পৰা শুনিছোঁ, যে বহুত দিনৰ আগতে
তেওঁলোক দুয়ো, তইতৰ তালৈ জুৱা খেলিবলৈ গৈছিল,

আৰু উভটি আহোঁতে, বাটত তোৰ বাহিৰে, আন
কাকো বিয়া নকৰাওঁ বুলি আমাৰ তেওঁৰ আগত
কৈছিল । হাল বাই উভতি আহোঁতে, এতিয়া এই
খিনিতে লগ পাই, তোৰ কথা কৈ জোকাইছিলো,
আৰু তেওঁ কলে, লেখা পঢ়া জনা ছোৱালী, আমালৈ
ক'ত আহিব ?

নিহাৰ— (ভেদেউৰ ডিঙিত ধৰি) ভেদেউ, সৰুবেপৰা দুয়োজনী
বাই-ভনীৰ নিচিনাকৈ উঠিলো। তোৰ আগত মই
কি মিছা মাতিম ! তই কৰিগৈ যে তেওঁৰ, গুণৰ
তুলনাত মই একোৱেই নহওঁ । এইবিলাক কথা
কৈ যেন, তেওঁ আৰু মোৰ মনত দুঃখ নিদিয়ে ।
মোৰ ককাইটিয়েই মোৰ দোচমন । এই কথা তোক
কলো ।

ভেদেউ— সোৱা, ককাইটিয়েৰ আহিছে, মই যাওঁ (প্ৰস্থান)
(দেলখোচৰ প্ৰবেশ)

দেলখোচ— হেইজনী কোন ?

নিহাৰ— ভেদেউ, লখোঁৰ বৈশীয়েক ।

দেলখোচ— না, না, মই হেইচৰ, মানুহৰ লগত কথা কোৱা
ভাল নেপাওঁ । জলদি আহ, বহুত দেবি হ'ল ।

(দুয়োৰো প্ৰস্থান ; বলোৰামৰ প্ৰবেশ)

বলোৰাম— ভেদেউ ; বাক বহ । “দেখিব নোৱাৰো বাক,
দেখোঁ ঘনে ঘনে তাক ।” নাই ! এনেও নাই তেনেও

নাই; এইবাৰ তোৰ একেবাৰে নামকে স্মুৰাম।
 এইৰ লগজনো মই কত পইচা পানী নকৰিলো---
 জৰি,-- ফুইতি, তেল-তামোল, একোৱেই বইচ
 কৰিব নোৱাৰিলে, সেই এটা হেৰামৰ লেঙুৰ
 পীতৰাম, মোক কিনো নকৰিলে, নাই এঠবোৰ
 ভাবি চিন্তি থাকিলে কি হ'ব। যি আছে কপালত
 দুৱাৰ ঘৰ বান্ধি, লবাই তিকতাই ইহঁতক পুৰিয়েই
 মাৰো। তেহে যদি মনত লাগি পাও (অলপ ভাণি)
 নাই তাকেই কৰিম। মোৰ গাত সিহঁতে যি জুই
 জ্বলাইছে ময়ো সিহঁতৰ গাত, সেই জুই জ্বলাইহে
 এৰিম। [প্ৰস্থান] **দ্বিতীয় দৃশ্য**

[লখৌৰ ঘৰ; সময় ৰাতি; ভিতৰত লখৌ আৰু
 ভেদেৱে পিঠাগুৰি খুন্দি থাকে; কৰিমৰ প্ৰবেশ]

কৰিম— লখৌ অ' লখৌ, কি কৰিছ.?

লখৌ— [ভিতৰৰ পৰা] পিঠাগুৰি খুন্দিছো ভাই, নহ।

[ভেদেৱে আহি পিৰা পাৰি দিয়ে]

কৰিম— এবা, বিহু কাইলৈ হলেই নহয়; চিৰা-হান্দহ
 কিমান গোটাইছ!

[লখৌৰ প্ৰবেশ, ভেদেউৰ প্ৰস্থান]

লখৌ— নাই অ', অকলে অকলে কিমান কৰিব।

কৰিম— এই ভেদেউ, তিৰাৰ নিচিনা পিঠা বনাইছনে নাই?

ভেদেউ— [ভিতৰৰ পৰা] নাই অ' ককাই, ৰাতিপুৱাহে
 কৰিম। তই কাইলৈ ৰাতিপুৱা এবাৰ আহিবিচোন দেই।

লখো [ভিতৰলৈ চাই] দেচোন দে; এতিয়া অলপ
চিৰাকে দে খাওক !

কবিম নেলাগে দে ভাই, মোৰ গাটো হিমান ভাল নহয়।
কাইলৈকে এপাক মাৰিম বাক ।

[হাতত ঢোল, তাল আদিলৈ গৰখীয়া লৰাইতৰ প্ৰবেশ)
গৰখীয়া লৰাইত—

জয় বাম বোলা, জয় হৰি বোলা ! জয় !!

ঘোষা— বিহুৰে বাতৰি আনিছো হুচৰি

বছৰৰ একেটি দিনে এই গোবিন্দাই বাম ॥

পদ— কৃষ্ণৰ বিজয় দেখি পাকবাজ

পৰম বিশ্বয় মানে এই

গোবিন্দাই বাম—

স্বামী হেন জানি বুলিবে লাগিলা

প্ৰণামো কৃষ্ণৰ চৰণে এই

গোবিন্দাই বাম—

আগে নিচিনিলো এবেসে জানিলো

তেন্তে তুমি শ্ৰীবাম এই

গোবিন্দাই বাম—

অজ্ঞানীক মোক প্ৰভু ক্ষমিয়োক

চৰণে কৰো প্ৰণাম এই

গোবিন্দাই বাম—

অ' বাম জয় হৰি ॥

[লথৌৰে তামোল পান পইচাবে শবাই
এখন আনি অ'গবটাই আৰু গৰখীয়াই
আলৌক্য কৰে]

গৰখীয়া— গৃহস্থৰ কুশলার্থে হৰি বোলা ॥ (প্ৰস্থান)

কৰিম— আজি-কালি আৰু বিহুত আগৰ নিচিনা নেলাগে ।
আগেয়ে বিহু বুলিলে কেনেকুৱা লাগিছিল, মনত
পেলাচোন । ছেইবিলাক কথা মনত পৰিলে, আকৌ
লৰা হবৰ মন যায় অ' ।

লথৌ— হেৰি নহয়, বয়সৰ লগে লগে সকলো কৰিম আছে ।
এতিয়াতো আৰু, আই বোপাই নাই, ধিতিঙালি
কৰি থাকিলে । সেই দিন গ'ল আৰু ভাই (ভেদেউলৈ
চাই) ভেদেউ, চাওঁ— তামোলৰ বটাটো উলিয়াই
আনচোন ।

কৰিম—নেলাগে দে লথৌ, যাৱেই (উঠে, বলোৰামে ভূমুকিয়াই
চাই কৰিমক উঠা যেন দেখি লুকায়)

লথৌ— বহচোন বহ, কলৈনো যাব ? তোৰ গাটো
সচাকৈয়ে অস্থখ নে কি ?

কৰিম— (বহে) নাই অস্থখ একো নাই, ভবে মনটোহে
কিবা কিবি লাগিছে । বিহু বুলি এটা ফুৰ্তি নাই ।
আজি কেইদিনমানৰ পৰা নামাজ-তামাজ পঢ়াৰো
একো ঠিক নাইকীয়া হৈছে ।

লথৌ— তোৰ কথা মই বুজিছো, পিছে, বুজিছ কৰিম,

এইবিলাক মানুহে কৰা কাম নহয় । যদিহে
তোৰ লগত তাইৰ সহকাৰ আছে তেনেহলে
তেনেকুৱা দহোটা দেলখোচেও ৰাখিব নোৱাৰে ।

কৰিম— নহয় অ' লখৌ, নহয় নহয় ; তই যি ভাবিছ
সেইটো নহয়, তোক কৈছোঁ নহয়--- ইঁচায়ে . আজি
কেইদিনমানৰপৰা কিবা কাম কৰিববো মন নাযায় ;
কি হৈছে জানো ।

[তামোলৰ বটালৈ ভেদেউৰ প্ৰবেশ]

ভেদেউ— ককাই, তামোল খা (তামোল দিয়ে)

কৰিম— দে অ' তোৰ লৰাটো কৰিলি কি ? ভালে আছে ?

ভেদেউ— ওঁ, আছে ।

কৰিম— চাওঁ, তাক লৈ আহচোন । (ভেদেউৰ প্ৰস্থান)
মই আমাৰ মোলবীৰ পৰা তালৈ "এটা ভাবিছ
আনিছোঁ - কথাটো পাহৰিছিলোৱেই ।

লখৌ— (হাঁহি) হয় নে কি ?

[ভেদেউৰ কেচুৱাটোলৈ প্ৰবেশ, কৰিমে
গালত আৰু পিঠিত থপৰিয়াই মৰম কৰে
আৰু ডিঙিত ভাবিছটো পিন্ধাই দিয়ে,
তাক কোলাত লবলৈ বিচাৰে সি নাহে]

কৰিম— নে, নে, লুয়াই থগৈ, কান্দিব । (ভেদেউৰ কেচুৱাটো
লৈ প্ৰস্থান)

লখৌ— ওপজাৰ তিনিদিনৰ পিচতেই আমাৰ পণ্ডিত গোসাঁইৰ

তাৰ পৰা বচি এডাল জৰাই আনি ককালত বান্ধি দিছোঁ ।

(ভেদেউৰ প্ৰবেশ)

ভেদেউ— (হাঁহি) হে অ' নহয় ককাই, এই, তইতৰ মৌলবী নিহাবইতৰ ঘৰলৈ যোৱাৰ কথা আছিল নহয় । কি হ'ল ?

কৰিম— এই দেলখোচ মানুহটো বৰ ভাল নহয়, হি তইত-কতো ভাল নাপায়েই মোকো দেখিব নোৱাৰে । ইফালে হুনিচোঁ মিঞাৰ ঠিক নাই । দিন ৰাত মদ আৰু জুৱাৰ ওপৰত থাকে । আনকি জুৱাৰ লগত নিহাবৰ গহিনাও বাদ যোৱা নাই । তাৰ উপৰিও তাইৰ ওপৰত হৰ্দম জুলুম । তৰে, মৌলবা কাইলৈ যাওঁ বুলিছে । বাকী কি হয়, ক'ব পৰা নাই ।

ভেদেউ— এৰা, কথাটো সোনকালে হলেই ———

কৰিম— তহত দুজনী লগ হ'ব পাৰ, নহয় ?

(হাঁহি হাঁহি কৰিমে খোজ লয়)

ভেদেউ— ককাই, এই গামোচাখন লৈ যা ।

কৰিম— (উভটি) বাক দে, বিহুৰ গামোচা নহয় ? (যায়)

লখোঁ— (বিড়িয়াই) কাইলৈ আহিবলৈ আকৌ নেপাহৰিবি ।

[নেপথ্যত কৰিম]—বাক দে ।

লখোঁ— সেইবিলাক সামৰি-সুতৰি থগৈ । ৰাতিও হ'ল বহুত । যি কেইটা বাকী আছে, দোকোমোকেই উঠি খুন্দিম ।

[জুয়ো ভিতৰ সোমায়, বলোৰামে হাতত
সাৰে ভৰিত সাৰে চোৰ অহাদি সোমাই
আছে, মানুহ গুলেনে নাই ঘৰৰ বেৰত
কাণ দি উমান লয় আৰু উভটি আছে]

বলো— টোপনি অহা নাই হ'বলা, অলপ বওঁ। এনেকুৱা
সুবিধা আৰু নেপাম।

[আকৌ বেৰত কাণ দি শুনে, ইফালে সিফালে
মানুহ চাই, ককাৰ-বৰা বচি এডাল উলিয়াই
ল'থোৰ ঘৰৰ দুৱাৰখন বাহিৰৰপৰা ভালকৈ বান্ধে।
বেৰত কাণ দি আকৌ শুনে, জেপৰ পৰা দিয়াচ-
লাইটো উলিয়াই, ইফালে সিফালে চাই ঘৰত
জুই লগাই দি ল'ৰি প্ৰস্থান। ল'থোৰ ঘৰত জুই
লাগে, ল'থো আৰু ভেদেৰে ভিতৰৰ পৰা চিঞ-
ৰিবলৈ ধৰে। বাহিৰৰপৰা কিছুমান মানুহে
'পানী আন' 'কলগচ আন' বুলি চিঞৰ-বাধৰ
কৰি সোমায় আছে। কিন্তু জুইৰ ওচৰলৈ
ঘাবলৈ কোনেও সাহ নকৰে, সকলো জুমবাঙি
বৈ থাকে]

ল'থো— জুয়ে পুৰি মাৰিলে ওঁ, আহঁক ওঁ, কোন ক'ত আছে।
লৰাই ছোৱালীয়ে তেনেই পুৰি মৰিলো।

(ল'ৰি কৰিমৰ প্ৰবেশ)

কৰিম— চালা, নিমখ হাৰাম ইত ! ঘৰত জুই লগাই বং চাইছ ?

ল'থো— কৰিম ! কৰিম !! আহিছ ভাই, দুৱাৰ বান্ধি থৈছে,
ওলাব নোৱাৰো।

কৰিম— ভয় নাই ল'থো [দুৱাৰ ভাঙি সোমায়, কপাচি আৰু
পীতৰমৰ প্ৰবেশ— কৰিমৰ পিচে পিচে সোমাই

আক বস্ত্ৰ উলিয়াই আনে । ইতিমধ্যে কৰিমে লথোক
আনি খয় আক আকৌ সোমাই গৈ কপচিং, পীত-
বামৰ লগত ভেদেউক ধৰাধৰি কৰি উলিয়াই আনে ;
ভেদেউ চিঞৰি চিঞৰি আহে]

ভেদেউ— মোৰ পোনা— মোৰ পোনাটি ক'ত ? এবিধে
মই আনো গৈ ।

লথো— এতিয়াও নো চাগৈ মোৰ পোনা জীয়াই আছেনে ?
(যাব খোজে আক পৰি যায় ।)

কৰিম—নেলাগে লথো, তই নোৱাৰিবি । হে আন্না ! তুমি
জানা [ছুই তিনিবাৰ জুইত সোমাব খোজে]

লথো— নেলাগে, নেলাগে কৰিম, মোক লৰা নেলাগে, তই
নেযাবি । কৰিম ! কৰিম !! জুই বেচিকৈ উঠিছে !
গুচি আহ, কৰিম ! কৰিম !!

ভেদেউ— [ককাই] গুচি আহ, ককাই, নেলাগে মোৰ
পোনাক ।

কৰিম— হে বোদা [জুইত সোমায়]

[পীতবাম, কপচিঙে কৰিমক ওলাই আহিবলৈ মাতে]

লথো— কৰিম ! কথা শুন, গুচি আহ ! কৰিম ! কৰিম !

ভেদেউ— ককাই ! ককাই !!

[পীতবাম, কপচিঙে আকৌ সোমাবলৈ চেষ্টা
কৰে কিন্তু নোৱাৰে । এনেতে কৰিমে যবা লৰাটো
লৈ ঢল পলংকৈ ওলাই আহি পৰি যায় ।

গোটেই গা পোৰা]

কবিম— বচাব নোৱাৰিলো ভেদেউ !

লখৌ— [কবিম ! কবিম !! কি কৰিলি ভাই ! (সাবট ধৰে)

কবিম— উঃ লখৌ ! [আতাই কেইটাই কবিমক আগুৰি ধৰে]

পীতবাম— কবিম ? কবিম ??

কপচিং— নাম্তা কিয়া, কবিম !! বয়াকৈয়ে পুৰিলে যেন
পাং : অস্ অস্ (কান্দে)

পীতবাম— কপসিং ইয়াক বোকোচাত ল ।

[সকলোৱে ধৰাধৰিকৈ কবিমক কপচিঙৰ
বোকোচাত উঠাই দিয়ে । পীতবামে লখৌ
আক ভেদেক লৈ গ্ৰস্থান ।]

চতুৰ্থ অঙ্ক ।

তৃতীয় দৃশ্য

(সাতোলা ভাঙুৰীৰ ঘৰ ; গাওঁবুঢ়াৰ প্ৰবেশ)

গাওঁবুঢ়া— ভাঙুৰী আছা নে ? অ’ ভাঙুৰী ! বোলো
ভাঙুৰী আছা নে ?

(নেঃ সাতোলা)—কোন ও এইটো ভাঙুৰী ভাঙুৰী কৰা, নাম
নাইনে কি ? নে উপাধিয়েই নাই ! (প্ৰবেশ কৰি) এ,
আমাৰ গাওঁবুঢ়া হে, বহক জঁশৰ । (মূঢ়া পাৰি
দিয়ে) পিচে কি মন কৰিছো ?

গাওঁ— এ, নকৰা দিয়া এইখন মহা দিগদাৰ হ’ল নহয় ।

সাতোলা—কি নো ?

গাওঁবুঢ়া—খানাৰ পৰা বেপট পাইছো আজি বোলে লখোঁৰ
ঘৰ জ্বালানি কেচটো তদন্ত কৰিবলৈ ডাৰোগা
পুলিচ আহিব । কাক ক’ত সাঙোৰে এখোন ঠিক
নাই ।

সাতোলা এৰা দিয়া, উলুৰ লগত বগৰী পোৰে বুলিহে
ভয় লাগিছে । পুলিছে তোমাৰ অলপ লেচু পালেই,
পিছলাই নি হালে হালে সাঙুৰিব নহয় । এই
গৰিয়াটোৱে নিজেও মৰে এতিয়া, আক লোককো

মাৰি যায় । বুঢ়া বয়সত আহি লটি-ঘটি, পুলিছৰ
হেঁচা-ঠেলা । তোমাৰ বঙা পাগুৰি দেখিলেই
গাঁৱৰ জীয়াৰী-বোৱাবীৰ খৰ খৰ দপ দপ ।
গাওঁবুঢ়া—জীয়াৰী বোৱাবীৰ কথানো কি ক'বা ; আমাৰেই
খৰ কাচুটি নোহোৱা হৈছে । পিচে পুলিচ আহি
পোনে পোনেই আমাকেই সুধিবহি । আমাৰ নো
তাৰপৰা গ'লে, কি জবানবন্দী কৰা যাব ?

(মেধিৰ প্ৰবেশ)

মেধি— এ, গাওঁবুঢ়া, মই আকৌ সূত্ৰধাৰীৰ তালৈহে গৈছিলো
সাতোলা—বহা, বহা মেধি । পিৰা পাৰি দিয়ে ।

মেধি— পিচত কিনো ঠিক কৰিলে এতিয়া ?

গাওঁবুঢ়া—একো ঠিকেই কবিন পৰা নাই ।

সাতোলা—এৰা দিয়া মেধি, পুলিচৰ নাম শুনিয়েই ককালত
কাচুটি নোহোৱা হৈছে । কি নো ঠিক কৰিবা ?

মেধি—নহয়, নহয় ; মোৰ মনেৰে আচল কথাটো কৈ দিয়াই
ভাল ! যেয়েই নমৰিল লাগে, কি কয় গাওঁবুঢ়া ?

গাওঁবুঢ়া—আচল কথাটোনো কোৱা কেনেকৈ, শুনা কথাহে ।

পুলিচৰ জেৰাত বা কেচে কেনি ঢাল লয় ।

ওভোটা পাকত পৰি জানোচা নিজেই বান্ধ খাওঁ ।

সাতোলা—বাক শুনা কথটোনো কি ?

মেধি—কিয়, তুমি জানো নাজানা ? তোমাৰ পিতৃৰায়েই
কৈ ফুৰিছে দেখোন ।

সাতোলা—এ', হয়নে কি ? হেৰ বাপাই !

নেপথ্যত—কি !

সাতোলা—চাওঁ এহেলেই আহচোন ।

[বলোৰ প্ৰবেশ]

বলোৰাম—কিয় ?

সাতোলা—হেৰো, লখৌৰ ঘৰত কোনে জুই দিছিল ?

বলোৰাম—লখৌৱে নিজে নিজে ।

সাতোলা—কিয় ?

বলোৰাম—সেইদিনা ৰাতি লখৌ ঘৰত নাছিল । তুপৰমান
ৰাতি লখৌ আহি কৰিমক তাহাঁতৰ ঘৰৰ ভিতৰতে
শুই থকা দেখা পায় । তেতিয়া সি খঙত বলিয়া
হৈ ছয়োটাকে পুৰি মাৰোঁ বুলি ছুৱাৰ ঘৰ নাক্সি
জুই লগাই দিয়ে !

সাতোলা—হয় নে কি (অলপ ভাবি] দোখিবি আকৌ,
“মানুহ মৰে কৈ, চৰাই মৰে বৈ,” পুলিচৰ আগত
বেচিকৈ চেপ-চেপালে জিলাৰ বৰঘৰ সোমাৰিগৈ
বাপেৰে ।

বলোৰাম—এঃ ! সঁচা কথাত কিহৰ ভয় ? [প্ৰস্থান]

সাতোলা—দেখিলে গাওঁবুঢ়া, এৰা, নহলে তাৰ লগত
ইহঁতৰ ইমান লেনদেন কিহৰ ? কথাৰ গুৰি
তোমাৰ ক'ৰবাত । ছেঃ, গোটেইখন লেটি-পেটি
ঘেচি মেটি হ'ল দেও হে । নহয়, নহয় গাওঁবুঢ়া

ইয়াৰ মুখলৈ চালে নহব । কথা এই টোৱেই
সঁচা । আমাৰ গাত পাক লাগিবলৈ ইয়াত কিটো
আছে ?

মেধি—এবা, ইয়াত আক কিটো আছে । বলোৱেই আমাৰ
এক লম্বৰৰ সাক্ষী ।

সাতোলা—ববা মেধি, পোনকোবেই লৰাটো পুলিচৰ মুখলৈ
ঠেলি নিদিবা । পোনেই চাই লোৱাচোনহঁক
পুলিচেনো ইয়ালৈ আহি কোন ধৰাত কেচটো
চাচ কৰেহি ।

গাওঁবুঢ়া—নহয়, সাতোলা, ভয় কৰিবলৈ ইয়াত একো
নাই, চৰকাৰী পুলিচৰ আগত কথা লুকুৱালে
আমাৰহে নেঠা । কি কোৱা মেধি ?

মেধি —এবা, সেইটো আক ফটফটীয়া কথা ইয়াত আক
ভয় কৰিবলৈ কি আছে ?

সাতোলা—জানো দিয়া, তোমালোকেহে জানা ?

গাওঁবুঢ়া—নাই দিয়া সাতোলা, এয়েই আমাৰ কৈফিয়ৎ আক ।
এতিয়া উঠোঁহঁক দিয়া ।

সাতোলা—(ঠিয় হৈ) কাম হ'লেই দিয়া গাওঁবুঢ়া । সৌখন
বঙা পাগুৰীৰে গোটেইখন বাঙলী হৈ আহিছে,
সৰ্বনাশ হ'ল দিয়া । কথা সেলেপি থাকোতেই
পালেহিয়েই দিয়া । ছেঃ, বহিবলৈনো কি দিবা,
কি থবা ! মেজ মাচিয়া এখনো নাই ।

(কনিষ্ঠবল দুটাৰ প্ৰবেশ)

কনিষ্ঠবল—গাওঁবুঢ়া কাঁহা হয়

গাওঁবুঢ়া—চালাম কনিষ্ঠ বাবু, গাওঁবুঢ়া আমিহেই হয় ।

এয়া আমাৰ মেধি, এয়া সাতোলা ।

(দুয়ো হাত তুলি চালাম কৰে)

কনিষ্ঠবল—তুমলোকো ডাৰোগাজী বুলায়ে হে, চলো ।

গাওঁবুঢ়া—চলেগা হয় । আঁঠু মেধি, সাতোলা ।

সাতোলা—ব'লা আক । বোলে, “চৰণে জানে মৰণৰ

ঠাই, যৈকে লাগে তৈকে যায় ।”

[সকলোৰে প্ৰস্থান]

চতুৰ্থ অঙ্ক

চতুৰ্থ দৃশ্য

[লখৌৰ ঘৰ ; ভেদেৱে তুলসী ভেটিত
চাকি দি সেৱা কৰে]

ভেদেউ—প্ৰভু ! মোৰ পোনাটিৰ কাৰণে এতিয়া আক ছখ
নাই । দুখানি চৰণত গোহাৰি । (সেৱা কৰে)
(নিহাৰৰ প্ৰবেশ)

চুলি চিঙি কাতৰ কৰিছোঁ প্ৰভু, কৰিমৰ যেন ভাল
খবৰ পাওঁ (সেৱা কৰে)

নিহাৰ—[স্বগতঃ] ভেদেউ ! মোৰ হৈ তয়েই খোদাৰ ওচৰত
জনা । কিজানি তোৰ আৰজ খোদাৰ ওচৰ
পাইগৈয়ে । (ভেদেৱে মূৰ ডাঙি নিহাৰক দেখে)

ভেদেউ—অ' নিহাৰ, বহ ।

নিহাৰ—কিবা খবৰ পাইছিলি নে আজি ?

ভেদেউ—আজি এতিয়ালৈকে অহাই নাই দেখোন ।

[লখৌৰ প্ৰবেশ]

ভেদেউ—কেনে, অলপ বাক হৈছেনে ?

লখৌ—নাই ভেদেউ, বাক, আৰু কি হ'ব ? লাহে লাহে
বেয়াৰ ফাললৈহে গৈছেগৈ । কেউফালে মৰিলো
তহঁতক সি এবাৰ মা তিছে, ব'ল ।

[লখৌ, ভেদেউ, নিহাৰ দোখোজ মান ষাওঁতেই
বাঁগা, পুলিচ, সাতোলা, গাওঁবুঢ়া, মেধি

আক বলোৰামৰ প্ৰবেশ । লখৌহঁত উভতি আহে;

নিহাৰ আক ভেদেউ ঘৰৰ ভিতৰ সোমায় ।

ডাৰোগা—এইটোৱেই হ'বলা লখৌ কলিতাৰ ঘৰ ? (চায়)

গাওঁবুঢ়া—হৈছে । [ডাৰোগাই পোৰা ঘৰ চায়]

ডাৰোগা—মাতা লখৌক ।

লখৌ—দেউতা, লখৌ কলিতা ময়েই [নমস্কাৰ কৰে] হেৰো

বহিবলৈ— [ভিতৰ সোমাই তুল, কঠ, চাৰি আনে]

ডাৰোগা—লখৌৰ ঘৰ কোন কেইটা পুৰিছিল, গাওঁবুঢ়া ?

গাওঁবুঢ়া—দেউতা পোৰা ঘৰ সেয়া [সকলো বহে]

ডাৰোগা—লখৌ, তোৰ ঘৰত কোনে জুই লগাইছিল ।

লখৌ—মই ক'ব নোৱাৰো দেউতা ।

ডাৰোগা—বাক, কৰিমক কেনেকৈ জুয়ে পুৰিলে ?

লখৌ—ভেদেউ, মোক আক আৰ্মাৰ লৰাটোক ভিতৰৰ

পৰা উলিয়াবলৈ যাওঁতেই পুৰিলে ।

ডাৰোগা—মাত ভেদেউক ।

লখৌ—হে—ওলাই আহ ।

(ওৰণি লৈ ভেদেউৰ প্ৰবেশ)

ডাৰোগা—অ' এয়ে হ'বলা ভেদেউ, সাতোলা কাই ?

সাতোলা—হয় দেউতা, এই ফেৰাই, গাওঁ গোটেইখন তোলপাব
লগালে ।

ডাৰোগা—বাক, বাক, মই মজা উলিয়াম নহয় । (লখৌক)

জুই লাগোতে তহঁতৰ টোপনি ভঙা নাছিল হ'বলা ?

মগবীবৰ আজান ।

লখৌ—নহয় দেউতা, দুৱাৰ বাহিৰৰ পৰা বান্ধি থৈছিল ।

ডাৰোগা—তহঁতৰ একো নহল হ'বলা ?

লখৌ—মোৰ লৰা পোনাটি মৰিছে । ঘৰৰ মানুহো ক'ব
নোৱাৰা হৈ আছিল ।

ডাৰোগা—ক'তা এই খবৰটো থানাত জনোৱা হোৱা নাই ।

ইয়াৰ লৰাটো মৰা হয় নে গাওঁবুঢ়া ?

গাওঁবুঢ়া—হয় দেউতা [ডাকগাই নোট বহিত লিখে]

ডাৰোগা—তোৰ কৰিমৰ লগত কিমানদিনৰ পৰা জনা-শুনা
আছে ।

লখৌ—দেউতা, নঙঠা কালৰে পৰা আমি দুয়ো ভাই ককাইৰ
দৰে উঠি আহিছোঁ । গাৱত ভাওনা-সবাহ, মেল
মোকদ্দমা, টানে-আপদে সকলোতে দুয়ো দুয়োকো
নেবো । আজি সি মোক অকলশৰীয়াকৈ থৈ
ষাবলৈ ওলাইছে [কান্দে]

ডাৰোগা—ভেদেউ, তই কৰিমক চিনি পাৱ নে নেপাৱ ?

ভেদেউ—পাওঁ দেউতা !

ডাৰোগা—কৰিম তহঁতৰ ইয়ালৈ সদায় আহে নে কি ?

ভেদেউ—সদায় নাহে দেউতা, পিচে মাজে সময়ে আহিয়েই
থাকে ।

ডাৰোগা—বাক, লখৌ নাথাকিলে সি কেতিয়াবা তহঁতৰ
ঘৰত ৰাতি থাকে নে ?

সাতোলা—ক, ক, সচা কথা কৈ দে' । হজুৰে এৰি দিব ।

[গাওঁবুঢ়াৰ চকুলৈ চাই টিপ মাৰে]

ভেদেউ—তেওঁ নথকাত নাহে ! কেতিয়াবা গধূলী সময়ত
আহিলেও ময়ে বহিব মেলিবলৈ দি কথা-বাৰ্তা
হওঁ । কিন্তু ৰাতি হলে নাথাকে ।

ডাৰোগা --কি ণ্ড বলোৰাম ?

বলোৰাম—নহয় দেউতা, এই, চ'ব মিছা কথা কৈছে ।

এইৰ লগত কৰিমৰ লেন্দেন্ নৈথাকিলে তাৰ লগত
ইহঁতৰ ইমান মিলামিছা কিহৰ ?

ভেদেউ—দেউতা, নহয় । এইবিলাক কথাত আপুনি পঢ়িয়ন
নেযাব । আপুনি মোৰ পিতাইৰ বয়সীয়া—মোৰ
গুৰুৰ গুৰু । আপোনাৰ আগত মই মিছা নেমাতো
কৰিম মোৰ ককাইৰ নিৰ্চিনা (কান্দে)

লখৌ—নাকান্দিবি, ঈশ্বৰ আমাৰ সহায় । ময় এবাৰ কৰি-
মৰ তাৰপৰা আহিবগৈ লাগিছিল । দেউতা !

ডাৰোগা—চুপ ! গাওঁবুঢ়া, কৰিম আৰু লখৌ দুয়োটাৰে
ভিতৰত সচাকৈয়ে খুব মিল নে কি ?

গাওঁবুঢ়া—দেউতা সৰুৰে পৰা আজিলৈকে আমি দেখাত
সিহঁত দুয়োৰো ভিতৰত সচাকৈয়ে মিলামিছা আছে ।

সাতোলা—সেইটো হ'লে হয় ; পিচে, পেতত কাৰ কিতো
আছে, কেনেকৈ জানিব দেউতা ঈশ্বৰ ?

ডাৰোগা—লখৌ, তই সচাকথা ক'চোন, তোৰ ঘৰত, তয়েই

জুই দিছিল নে কি ?

লখো—ইচবাম ! দেউতা, এনে কথা কয় কয় ? নিজৰ
ল'ৰা তিবোতাক পুৰি মাৰিবলৈ নিজেই ঘৰত
জুই দিয়েনে ?

ডাৰোগা—বাক তোৰ ঘৰত যেতিয়া জুই লাগে তেতিয়া
মুমুৱাবলৈ কোন কোন আহিছিল ?

লখো—কৰিম, কপচিং, পীতবাম আৰু গাৱৰ ছই-চাৰি
আহিছিল দেউতা । সিমান মোৰ খিয়াল নাই ।

ডাৰোগা—পীতবাম কোন ?

গাওঁবুঢ়া—পীতবাম বোলাটো আমাৰ গাৱৰ সিমূৰৰ লৰা ।

কপচিং হৈছে সৌখন গাৱৰ লৰা ।

ডাৰোগা—গাওঁবুঢ়া, তাক মাতি অনাচোন ; সিহঁত পোনপটীয়া
মানুহ । মিছা কথা কেতিয়াও নকয় । যোৱা

গাওঁবুঢ়া— ভাল দেউতা, মই আহোঁ ।

(যাব খোজে ; এনেতে উধাতু খাই কপ-
চিঙৰ প্ৰবেশ)

কপচিং—কিনো কৰ কৰাই নবং দে লখো ; হিফালে
কৰিমৰ তত নাই— আই ! ইহঁতমো কোন ?

(ডাৰোগাক দেখুৱাই

লখো—দেউতা, মই এবাৰ আহিব খোজোঁ ।

ডাৰোগা— বহ, বহ ।

গাওঁবুঢ়া— দেউতা ইয়েই কপচিং (কপচিঙক দেখুৱাই)

ডাৰোগা— হয় নে কি ? তোৰ নামেই নে কি কপচিং ?

কপচিং— অ'তো ; ক্যানো ছাৰিলি ?

ডাৰোগা— তই ছোৱালি আনিলিনে নাই ঔ ?

কপচিং— আনিছং দে, তেজ বহুৰা বিহুতে।

ডাৰোগা— বাক, লখৌৰ ঘৰত জুই মুমুৰাবলৈ তই আহি-
ছিল নে কি ?

কপচিং— অহ, অকল মইহে আহিছিলং না— কৰিম,
পীতবাম, হলিবাম, হুতধাৰী গটাই আহিছিলং
নহয়। এই গিলা চা চোন—। জুয়ে পোৰাৰ
চিন দেখুৱাই] কৰিম টোহে বয়া হ'ল দে ; এহ,
এহ, তাৰ লগত হলে কান্দিয়েই পাং।

ডাৰোগা— কৰিমো আহিছিল নে কি ? কৰিমক তই ক'ত
দেখিছিলি ?

কপচিং— ইহ, একে লগে আহিছিলং নহয় ; হি ভাৱাগাড়া
বেদীয়া ধাপলি মেলিলে,— লাগ ধৰিবাই নৰিলং
দে। অহ অহ অহ অহ [চকু পানী ওলায়, সেঙ্গুন
মচে] আয়াঃ।

ডাৰোগা— কি ঔ বলোবাম ? তোৰ কথা দেখোন এটাও
নিমিলে ? লখৌ ? তোৰ লগত বলোবামৰ কিবা
আখেক আছেনে কি ?

লথৌ—মোৰ লগত হলে একো নাই।

কপচিং—ক্যা, চৰকাৰী পুলিচৰ আগত চৰ গিলা কথা ক'ব
লাগে নহয়। আথেজনো ক্যা নাই ? আছে—
তাহানি ভাওনা ঘবত মাৰি থৈছং নহয়।

ডাৰোগা—[হাঁতি] হেৰো, কিয় মাৰিছিলি ?

কপচিং—কথা বহুত দে ; ই ভেদেউক নিবা খুজিছিল নহয়,
এহ, কম কথাত জানো মাৰিলং। কাম হেন্দুৰ—
লথৌৱে হাতেৰে ইচাৰা কৰি মানা কৰো নকং দে ;
লথৌৱে কবা নেদেই।

ডাৰোগা—ক চোন, কি কাম সেন্দুৰ ?

কপচিং—[লথৌক] কং দে লথৌ—হি বয়া পাইছে নহয়।

সাতোলা—এই আধা দকৰাটোৰ কথা নুশুনিব দেউতা।
মাটিতেই যদি সাৰ আছে, মোৰ বলোৰ গাত
নাই। সি তেনেকুৱা লৰা নহয়।

কপচিং—এহ, হয় না ?

গাওঁবুতা—সেইবিলাক দেউতা বহুত কথা, লৰালিৰ ঘটনা
আমাক কৈলে !

ডাৰোগা—লথৌ, তোৰ কাৰ ওপৰত সন্দেহ হয় ? সচা কথা
কৰি।

লথৌ—দেউতা, সন্দেহ মই কাক কৰিম ?

কপচিং—জুই তলে (বলোক দেখুৱাই) ইয়েই দি পাইছে

দে বাবু । কৰিমে কৈছে নহয় !

ডাৰোগা—কৰিমে কৈছে নে কি ? (চিপাহীক) এট,
হাত কোৰয়া লগাও ।

সাতোলা—মহাৰাণীৰ দোহাই, দোহাই মহাৰাণীৰ ! প্ৰথম কচুৰ
এইবাবলৈ মাফ দিয়ক দেউতা ।

ডাৰোগা—ই তোমাবেই লৰা নে কি ? অ' সেইদেখিছে ।
(বলোক) সঁচা কথা ক, এৰি দিম ; নহলে এই-
দাল দেখিছ ? (বেত দেখুৱাই)

বলো—নাই দেউতা, মই নহয়, মোক নাবাঞ্চিব ।

সাতোলা—হৰি !! “এৰা চৰায়ে খালে টোপ নেঘেৰীৰ
গাত লাগিল খোপ ।”

ডাৰোগা—(মাৰে) তই নহয় কোন ? পুলিচৰ চাকৰি
কৰি দাড়ি চুলি পকালে (মাৰে) সঁচা কথা ক
সঁচা কথা ক [মাৰে] !

বলো—হয় দেউতা, ময়ে দিছিলো ।

সাতোলা—গুৰুজন ! কপালত ইয়াকেহে লিখিছিল এ, তাক
মই সদায় কওঁ বোলো হেৰৌ ! “মৰে উকলি পুঙা,
মৰে পদূলি সুঙা” (কান্দি কান্দি) দেখিলা গাওঁ-
বুঢ়া, মই কৈছিলো নহয় ।

ডাৰোগা—ওঁ, এতিয়া কেনেকৈ ওলাল ? ব'ল ল । বাক,
কৰিমে তোৰ কথা কেনেকৈ জানিলে ?

বলো— দেউতা, জুই দি উভটি ঘৰলৈ দৌৰি যাওঁতে সি
মোক বাটতে পাইছিল !

ডাৰোগা— Rascal !

গাওঁবুঢ়া—দেউতা, এই বুঢ়াটিৰ মুখলৈ চাই

ডাৰোগা—নাই, নাই, সেইটো নহব গাওঁবুঢ়া ।

[সাতোলাই ডাৰোগাৰ ভৰিত ধৰে]

সাতোলা—দেউতা, ভৰিত ধৰি মাতিছোঁ, মোৰ লৰা নহয়,
সি আপোনাৰ গোলাম ; এটা উপায় কৰক ।
ৰাজঘৰত আপোনাৰ জয়-জয় ময়-ময় হ'ব ।

ডাৰোগা—সাতোলা কাই, মোৰো ওপৰৱালা আছে নহয় ।
চৰকাৰী চাকৰি—বুদ্ধিছা ? উপায় নাই, বাক লখোঁ
তই কি কৰ ?

লখোঁ—যি হ'বলগীয়া হৈ গ'ল । মইনো কাক দোষিম ?
পিচে, এই সকলো কথা কৰিমহে জানে ।
দেউলাই এবাৰ তেওঁকহে সোধা ভাল ।

ডাৰোগা— বাক, কৰিমৰ তালৈ যোৱা যাব । তই এতিয়া
যাব পাৰ লখোঁ । সাতোলা তুমি আহাঁ ।

[সকলোৰে প্ৰস্থান]

চতুৰ্থ অঙ্ক

পঞ্চম দৃশ্য

[কবিমৰ ঘৰ : কবিম বিচনাত পৰি চটকুটাই থাকে : কবিমৰ গাত এখন পাতল কাপোৰ দিয়া থাকে, ভেদেয়ে বিচি থাকে, নিহাৰ সংঘত ভাবে অলপ দুৰৈত বহি আছে । লখৌয়ে বিচনাত বহি কবিমৰ গাত হাত বুলাই থাকে । কৃত্তবদ্দিন মৌলবী শিতানত বহি কোৰাল পাঠ কৰি আছে, কুদৰং মুঞ্চণ্ড বহি থাকে]

কবিম— লখৌ, উহ, লখৌ, বৰ যন্ত্ৰণা । তই ক'ত লখৌ
(হাতেৰে খেপিয়াই)

লখৌ— এয়া, মই তোৰ ওচৰতে আছোঁ নহয় ।

[বলোক লৈ ডাবোংগা, পুলিচ, গাওঁবুঢ়া
সাতোলা, মেধি আদিৰ প্ৰদৰ্শ]

কবিম— কোন আহিছে লখৌ ?

লখৌ— জিলাৰ ডাবোংগাবাৰুৰে বলোৰামক বান্ধি লৈ আহিছে ।

কবিম— ওঁ ; খোদা ! খোদা !!

বলো— (কপি কপি কবিমৰ ওচৰলৈ গৈ) কবিম ! কবিম ॥

ভাই, মোক এইবাবলৈ ৰাখ ।

কবিম— কোন ? বলো ? কপিছ ? ভয় নকৰিবি । মই তোক
মাফ কৰিছো । খোদায়ে তোক মাফ কৰক ।
ডাবোংগাবাৰু, মই আপোনাক চালাম জনাবলৈ চকুৰে
নেদেখোঁ, এই বাবলৈ ইয়াক মাফ কৰক ।

ডাবোংগা— বাক, তোমাৰ অনুৰোধত মই ইয়াক জামিনত

এৰি দিলো : আৰু তোমাৰ কথা বাখিবৰ কাৰণে
তাক সৰুৱাবলৈকো চেষ্টা কৰিম। এই অৱস্থাত
তোমাৰ মনত দুঃখ নিদিওঁ। (চিপাহীক) ইস্কা
হাত কাৰা খোল দো। সাতোলা, তুমি যামিন ব'লা।

[বলোৰ হাত কেৰিয়া খুলি দিয়ে, ডৰোগাই
কৰিমৰ মুখৰ ওচৰলৈ গৈ চকু ছুটা চাই
Unfortunate noble soul! 'লাটি ঘুৰাই
ঘুৰাই প্ৰস্থান, লগতে গাওঁবুঢ়া আদিৰ প্ৰস্থান]

বলো— (কান্দি কান্দি) কৰিম! তোক ময়েই খালো।

কৰিম— (খেপিয়াই বলোৰ গাত হাত দি) নেকান্দিবি বলো,
ই মোৰ নচীপ। লখৌৰ লগত মিলেৰে থাকিবি,
আগৰ দস্তৰ এৰি পেলা, মোৰ এই হেহ হময়ৰ
কথাটো বাখিবি। লখৌ, ভেদেউ, তহঁতে দুখ নকৰিব।
খোদা মেহেৰবান, মোৰ আৰু বেচি হময় নাই
(সকলোৱে কান্দে) (অলপ বৈ) লখৌ, গাঁৱৰ
মালুহৰ লগত তই জেদ্বাদ নকৰিব। থিয়াল
বাখিবি, --- তই -- আজিৰ পৰা অকলহৰীয়া।

লখৌ-- (কান্দি) সেইটো মই জানো কৰিম। তই মনে
মনে থাক।

ভেদেউ— কিয় তেনেকৈ কৈছ 'ককাই' তই কলৈ যাবি?
জীৱে তোক ভাল কৰিব।

কৰিম— ভাল কৰিব? (কাঠ হাঁহি মাৰে) তহঁতে নেজান
মৌলবী চাহেব, মুক্কা চাহেব, (ছয়ো ওচৰ চাপে)

মোৰ মাটি-বাৰী হকলো হম্পত্তি এই হেহ হময়ত
মই লখোক দান কৰিলো । আগলৈ কোনো
ওজৰ আপত্তি উঠিলে, আপোনালোক হাকী থাকিব ।
(লখো আৰু ভেদেৱে কান্দে)

মৌলবী— খোদাৰ নামে আমালোকে কচম থাইছোঁ যদি
এই বিচয়ে কেতিয়াবা কিবা ক'বলগীয়া হয়
আমালোকে উচিত কথা ক'ম ।

লখো— এই বিলাক তই কি কৰিছ কৰিম ? হে প্ৰভু !
মোৰ পৰমায়ু দি কৰিমক বচোৱা ।

কৰিম— ভেদেউ, বৰ দুখ বৈ গ'ল তোৰ পোনাটি বচাব
নোৱাৰিলো । হোঁ বাকচটো খোল, তাত এটা
হক টোপোলা আছে, লৈ আহ [ভেদেৱে টোপোলা
আনি কৰিমৰ ওচৰত থয়] টোপোলাটো খোল

[ভেদেউয়ে টোপোলাটো খোলে আৰু কৰিমে
খেনিয়াই খে'ন্দাই তাৰে এধাৰ মণি উলিয়াই]

ভেদেউ, এইধাৰ মণি হয় নে ?

ভেদেউ—হয় ককাই ।

কৰিম— বাক, এই টোপোলাত নাকী যি গহণা আছে, মই
তোক দিলো । বাকচত কিছু টকা আছে, হেয়াও
তোৰে । [ভেদেউৱে কান্দে] নেকাম্বিবি ভেদেউ,
হন ! [হাতৰ মণিডাল দেখুৱাই] এই মণিধাৰ

মাজানে মবিবব হময়ত মোক দি গৈছিল ।
মোৰ বব মবমব চীজ ! [হুমুনিয়াহ পেলাই]
কভনো কথা মনতে পাঙিছিলো উঃ, এতিয়াও
বাচিব ইচ্ছা হয় । খোদা, তোমাৰ ইচ্ছা হাঁচিল
কবিলা, ধব ভেদেউ [মণিধাৰ দি] এই মণিধাৰ
নিহাবক দিবি ।

ভেদেউ— (কান্দে) নিহাব ইয়াতে আছে নহয়, ককাই, তই
নিজেই দে ।

কবিম— ইয়াতে আছে ? (দীঘলীয়া হুমুনিয়াহ পেলাই)
চকু নাই ! চকু নাই !! নিহাব ! (নিহাব ওচৰ চাপে)
এই মণিধাৰ লোৱা, তোমাৰ বিয়াত পিন্ধাবা ।
[নিহাব হুক্‌হুক্‌ কৈ কান্দে, কবিম অস্থিৰ হয়]

লখো — [কবিমৰ গাত ধৰি] কিয় তেনেকুৱা কৰিছ কবিম ।
নেকান্দিবি ।

[অলপ পৰ সৰলো নিয়াত, মাজে মাজে
কান্দোঁনৰ উচুপনি শুনা যায় : গাৰ্হ
মহজিদত আজান দিয়ে, আজানৰ কনি
কবিমৰ কাণত পৰে]

কবিম— হেয়া, হেয়া কোনে কান্দিছে লখো ?

লখো— কল্লা নাই কবিম, মহজিদত আজান দিছে ।

গধুলা হ'ল ।

মোলবী— হেয়া মগবীবব আজান ।

কবিম— হা ! কেনে হুক্‌ব !! লখো ?

লথৌ— কি, কৰিম ?

কৰিম— এটা কথা বাখিৰি ?

লথৌ— ক, কৰিম । মই তোৰ কোনটো কথা বখা নাই ?

কৰিম— মোক এবাৰ বছৰাই দে ভাই ।

লথৌ— মই তোক কেনেকৈ বছৰাই দিও কৰিম ?

কৰিম— এবাৰ— মুঠে এবাৰ বছৰাই দে— আকৌ ভৰাই দিবি । আক -তো কেতিয়াও নামাজ পঢ়িবলৈ নাপাওঁ । দে লথৌ ।

লথৌ— মেলাগে কৰিম, তই শুই শুইয়েই নামাজ পঢ় ।

কৰিম— দে, লথৌ, মোৰ হেহ অভাবোধ ।

লথৌ— উঃ কৰিম [কান্দে]

কৰিম— কথা ছন । লথৌ — নহলে পিচত মগ্ৰীবৰ আজান দিয়া ছনিনেই কান্দি কান্দি মৰিবি ।

[আজান দিয়া শব্দ হোৱাৰ লগে লগেই
লথৌৱে কৰিমক বছৰাই দিবলৈ ধৰে। তেই
কৰিমৰ মৃত্যু হয়]

লথৌ— কৰিম ! কৰিম !!

ভেদেউ— ককাই ! ককাই !

নিছাব— খোলা !

—যবনিকা—

নগাওঁ সুবেନ প্রেছত, ত্রীনবেন্দ নাথ শইকীয়াৰ
দ্বাৰা মুদ্ৰিত ।